

“Prosperity through Cooperation”

Major initiatives of Ministry of Cooperation

(6th July 2021 - 14th June 2023)

(A) Economic strengthening of Primary Co-operative Societies

1. Model Bye-Laws for making PACS Multipurpose

The Model Bye-laws for PACS were prepared by Ministry of Cooperation after consultation with all States/UTs, National Federations and other stakeholders and were circulated on 05 January 2023. This will increase the sources of income of PACS/LAMPS and create new employment opportunities in more than 25 new sectors like dairy, fisheries, storage, etc. So far, they have been adopted by 23 States/Union Territories and the work of adoption in other States is in progress.

2. Strengthening of PACS through Computerization

Total 63,000 functional PACS/LAMPS are being linked with NABARD through a single National Software Network. So far, proposals for computerization of a total of 58,383 PACS have been received from 24 States and 4 Union Territories. For this, a total of Rs 437.17 crore has been released by the Central government to the States for hardware purchase, digitization and setting up support systems. National Integrated Software has been prepared by NABARD. Computerization will start after the procurement of hardware and finalization of System Integrator by the States. This initiative will enhance efficiency and transparency in PACS.

3. Establishment of Multipurpose PACS/Dairy/Fisheries Cooperative Societies (2 lakh new societies) in every Panchayat/Village

This scheme, approved by the Cabinet on February 15, 2023, has a target of setting up 2 lakh new Multi-purpose PACS/Dairy/Fisheries Cooperative Societies in the Panchayats/Villages not covered so far, in the next 5 years. Under this, various schemes of the Government of India will be converged at the level of primary Cooperative Societies. Inter-Ministerial Committee, National Level Coordination Committee, State Level Cooperative Development Committees and District Level Cooperative Development Committees have been formed for the implementation of this scheme. Meetings are being held by the Ministry with all the States. Action plan related to the establishment of new Societies has been prepared by NABARD, NDDDB and NFDB and work has already started on this plan.

4. World's largest Decentralized Grain Storage Program in Cooperative sector to ensure food security

Under this scheme, approved by the Cabinet on May 31, 2023, different types of agricultural infrastructure such as godowns, custom hiring centers, processing units, fair price shops, etc. will be created by convergence of various schemes of the Government of India at the PACS level. This scheme will ensure country's food security, reduce wastage of food grains, result in better price for farmers for their

produce and meet various agricultural needs at the PACS level itself. The implementation of this scheme is being started through a Pilot project with the cooperation of the States, and will be coordinated by the Inter-Ministerial Committee, National Level Coordination Committee, State Level Cooperative Development Committee and District Level Cooperative Development Committee.

5. PACS as Common Service Centers (CSCs) for better access to e-Services

MoU has been signed on 02.02.2023 between Ministry of Cooperation, Ministry of Electronics and Information Technology, NABARD and CSC e-Governance Services India Limited for providing CSC services through PACS, after which more than 300 e-services provided by CSC will now be provided by PACS also. Till date more than 15,000 PACS have been onboarded as CSC and the work on onboarding of other PACS is also in progress. The onboarded PACS are also being provided training by CSC-SPV and NABARD.

6. Formation of new Farmer Producer Organizations (FPOs) by PACS

Under the FPO scheme, it has been decided to allot 1100 additional FPOs to the National Cooperative Development Corporation (NCDC) in cooperative sector. Now, PACS will be able to do other economic activities related to agriculture as FPOs. This initiative will also be helpful in providing the members of the cooperative societies with the necessary market linkage to get fair and remunerative prices for their produce.

7. Eligibility of PACS for LPG Distributorship

Petroleum Ministry is amending rules to make PACS eligible for LPG distributorship, after which PACS will also be able to distribute LPG. This will give PACS an option to increase their economic activities and create new employment opportunities in rural areas.

8. Permission to convert Bulk Consumer Petrol Pump operated by PACS into retail outlet

The Ministry of Petroleum and Natural Gas has agreed to convert existing bulk consumer licensee PACS into retail outlets. PACS will also be given priority for

new petrol pump dealership. These provisions will increase the profit of PACS and create new employment opportunities in rural areas.

9. PACS as Jan Aushadhi Kendra for access to generic medicines at Rural level

In a meeting held on June 06, 2023 under the chairmanship of the Hon'ble Home and Cooperation Minister with the Hon'ble Minister of Chemicals and Fertilizers, it was decided to open 1,000 Jan Aushadhi Kendras by August, 2023 and 2,000 Jan Aushadhi Kendras by December, 2023 at identified PACS. With this initiative, cheaper generic medicines will be available to the common people at the Village/Block level and PACS will get additional employment opportunities. Interested PACS are to be identified and encouraged by the State Government to apply online.

10. PACS as Fertilizer Distribution Centre

In a meeting held on June 06, 2023 under the chairmanship of the Hon'ble Minister of Home Affairs and Cooperation with the Hon'ble Minister of Chemicals, decision has been taken to make functional PACS eligible to act as fertilizer retailers, Pradhan Mantri Kisan Samridhhi Kendras (PMKSK) and drone entrepreneurs for spraying fertilizers and pesticides. These drones can also be used for property survey. This step will ensure availability of fertilizers to the farmers at the PACS level and will create new business opportunities in PACS.

11. Convergence of PM-KUSUM Scheme at PACS Level

The structure and reach of PACS, which have direct linkage with 13 Crore farmer members, can be leveraged to set up decentralized solar power plants at the Panchayat level. With this, farmers connected to PACS can replace Agricultural Diesel Pumps with Solar Agricultural Water Pumps and ensure their energy security by installing Photovoltaic Modules on the periphery of their land, thereby extending the reach of the scheme up to the last mile. Further, PACS and its member farmers will get alternative sources of income. A concept note has been prepared by the Ministry of Cooperation and sent to MNRE on this subject and a

meeting of the Secretary (Cooperation) with the Hon'ble Minister of New and Renewable Energy has been held on this proposal.

(B) Relief in Income Tax Law for Co-operative Societies

12. Reduction in surcharge on Income Tax for Cooperative Societies

The surcharge on Income Tax for Cooperative Societies with income from Rs 1 Crore to Rs 10 Crore has been reduced from 12% to 7% at par with Companies. This will reduce the burden of Income Tax on Cooperative Societies and more capital will be available with the societies to work for the benefit of the members.

13. Reduction in Minimum Alternate Tax (MAT) on Cooperative Societies

The Minimum Alternate Tax rate for Cooperative Societies has been reduced from 18.5% to 15%. With this provision, now there is parity between Cooperative Societies and Companies in this regard. This will strengthen cooperative societies and Cooperative Sector will expand.

14. Increase in limit of Cash Deposits and Cash Loans by PACS and PCARDBs

The limit for Cash Deposits and Cash Loans by PACS and Primary Cooperative Agriculture and Rural Development Banks (PCARDBs) has been increased from Rs 20,000 to Rs 2 lakh per member. This provision will facilitate their activities, increase their business and benefit the members of societies.

15. Tax cut for New manufacturing Cooperative Societies

New manufacturing cooperative societies commencing manufacturing operations by March 31, 2024, will be taxed at a flat rate of 15% as against the existing tax rate of up to 30% with surcharge. With this provision, now there is parity between Cooperative Societies and companies in this regard. This will encourage the formation of new cooperative societies in the manufacturing sector.

16. Increase in the limit of Tax Deducted at Source (TDS) in Cash Withdrawal

Through the Union Budget 2023-24, the cash withdrawal limit of cooperative societies without deduction of tax at source has been increased from Rs.1 crore to Rs.3 crore per year. This provision will save Tax Deducted at Source (TDS) for cooperative societies, which they will be able to use to work for the benefit of their members.

17. Relief in cash transactions under section 269ST of the Income Tax Act

Co-operative societies earlier treated the 'Contract' with their distributors as 'one event' and in all the transactions with that distributor in the entire year, if the cash receipt was more than two lakh rupees, it was considered taxable and income tax penalty was imposed on it. The Income Tax Department has issued a circular making it clear that now the 'Contract' made by cooperative societies with their distributors will not be considered as 'an event'. With this clarification, each cash transaction of more than 2 lakhs done by the cooperative societies with their distributor will be considered separately, so that they will not be charged with income tax penalty. With this, State and District milk unions will now be able to pay in cash to member milk producers by receiving payment in cash from their distributors during Bank holidays.

(C) Redressal of difficulties faced by Co-operative Banks

18. Urban Co-operative Banks (UCBs) will now be able to open new branches to expand their business.

19. UCBs will also be able to make one-time settlement of outstanding loans, like Commercial Banks.

20. Additional time limit has been given to achieve the Priority Sector Lending (PSL) targets given to UCBs.

21. A Nodal Officer has been designated in RBI for regular interaction with UCBs.

22. RBI has permitted UCBs to provide door-step banking services to their customers.

23. RBI has more than doubled the individual housing loan limit for Rural and Urban Co-operative Banks.
24. Rural Co-operative Banks will now be able to lend to commercial real estate - residential housing sector, thereby diversifying their business.
25. Co-operative Banks have been included as Member Lending Institutions [MLIs] of CGTMSE. With this, now the member Co-operative Banks will be able to take advantage of risk coverage up to 85 percent on the loans given. Along with this, the cooperative sector enterprises will also now be able to get collateral free loans up to Rs 5 crore from Co-operative Banks.
26. License fee for onboarding Co-operative Banks to the modern 'Aadhaar Enabled Payment System' (AePS) has been reduced by linking it to the number of transactions. Apart from this, cooperative financial institutions will also be able to get the facility free of cost for the first three months of the pre-production phase. With this, farmers will now be able to get the facility of banking at their home with their fingerprints.

(D) Revival of Cooperative Sugar Mills

27. Relief from Income Tax to Cooperative Sugar Mills

Cooperative Sugar Mills will not have to pay additional income tax on payment of higher sugarcane prices to farmers up to the fair and remunerative price or the State advised price. With this provision, Cooperative Sugar Mills will now be able to give higher price of sugarcane to their members and they will get income tax deduction on this higher expenditure.

28. Resolving decades old pending issues related to income tax of Cooperative Sugar Mills

Provision has been made through the Union Budget 2023-24 that the payments made by Cooperative Sugar Mills to sugarcane farmers before the assessment year 2016-17 will be allowed to be claimed as expenditure. By this, they will be able to

get relief of about 10,000 crore rupees, thus resolving the income tax issues pending for decades.

29. Rs 10,000 crore loan scheme through NCDC for strengthening of Cooperative Sugar Mills

Ministry of Cooperation has launched a new scheme named 'Grant-in-aid to NCDC for Strengthening of Cooperative Sugar Mills' under which Government of India would give grant of Rs.1,000 crore to NCDC during Financial Year 2022-23 and 2023-24. NCDC will use this grant to provide loans up to Rs 10,000 crore to Cooperative Sugar Mills, which they will be able to use for setting up ethanol plants or for setting up cogeneration plants or for working capital or for all three purposes.

30. Preference in purchase of ethanol to Cooperative Sugar Mills and establishment of Cogen Power Plants

Cooperative Sugar Mills will be put at par with private companies for ethanol procurement by the Ministry of Petroleum under the Ethanol Blending Programme (EBP). There are also plans to set up Cogeneration Power Plants from sugarcane bagasse. With these steps, the business of Cooperative Sugar Mills will expand and in result their profits will also increase.

(E) Three new Multi-State Societies at the National Level

31. New National Level Multi-State Cooperative Society for Exports

Under the Multi-State Cooperative Societies Act, 2002, a new National Cooperative Exports Limited has been set up as an Umbrella organization to promote exports from the cooperative sector. Cooperative societies from Primary to National level including District, State, National level federations and Multi-State Cooperative Societies can become its members. Through this Society, the Export of farmers' products will be facilitated and the farmers will get better price for their products.

32. New National Level Multi-State Cooperative Society for Certified Seeds

Under the Multi-State Cooperative Societies Act, 2002, a new Bhartiya Beej Sahakari Samiti Limited has been set up as an Umbrella organization for cultivation, production and distribution of improved seeds under a single brand name. Cooperative Societies (Primary, District, State level) of States/Union Territories can become its members. This Society will increase availability of improved seeds to the farmers, boost productivity of crops and enhance the income of the farmers.

33. New National Level Multi-State Cooperative Society for Organic Farming

The National Cooperative Organics Limited has been established under the Multi-State Cooperative Societies Act, 2002 as an Umbrella organization which will work for production, distribution and marketing of certified and authentic organic products. Primary to National level cooperative societies including District, State, National level federations, Multi-State Cooperative Societies, and Farmer Producer Organizations (FPOs) can become its members. This will increase production of organic products and increase the profit of the farmers.

(F) Education and Training in the Cooperative Sector

34. Establishment of the World's Largest Cooperative University

It is being planned to establish National Cooperative University for Cooperative education, training, consultancy, research and development. This University will ensure a sustainable, adequate and quality supply of trained manpower and work for capacity building of the existing personnel. This University will be first of its kind, a specialized University in cooperative sector.

35. New Scheme of Cooperative Education and Training

This scheme is needed to make cooperative societies a strong economic institution, broaden and strengthen the cooperative movement, build capacity of faculty of VAMNICOM, NCCT and JCTC, promote quality research and studies on important areas of Cooperative Societies, etc. In this regard, initial stakeholder

consultations are being held and formulation of scheme is targeted in the next three months.

36. Promotion of training and awareness through NCCT

The National Council for Cooperative Training (NCCT), an autonomous society under the Ministry of Cooperation, organizes cooperative education and training programs for personnel, members and board members of Cooperative Societies across the country, including personnel from Cooperative Departments of States/UTs. It conducts these programs through its 20 constituent training institutes spread across the country, out of which VAMNICOM (Vaikunth Mehta National Institute of Cooperative Management) is a National level institute. In addition, there are 14 State level and five Regional level institutes. NCCT conducted 3287 training programs in the year 2022-23 against the target of 1740 training programs for cooperative participants, workers and professionals across the country. In addition, during this period, the Council provided training to about 2,01,507 participants, which is five times more than the scheduled 43,500 participants. Vocational Development Plans (based on existing DPRs) in local languages for Cooperative Societies are being prepared through NCCT.

(G) New National Cooperation Policy and New National Cooperative Database

37. Formulation of New National Cooperation Policy

A Multidisciplinary and National level committee consisting of 49 members comprising experts and stakeholders from different States and across the Country has been constituted under the leadership of former Union Minister Shri Suresh Prabhu to formulate a new Cooperation Policy to realize the concept of 'Prosperity through Cooperation'. So far, 9 meetings of the Expert Committee have been held, during which detailed discussions were held with the stakeholders and the new National Cooperation Policy is expected to be ready soon.

38. New National Cooperative Database

The work on developing a comprehensive, authentic and updated National Cooperative Database is being done in a phased manner by the Ministry of Cooperation with the assistance of State Governments. Under the First Phase, mapping of about 2.64 lakh societies of PACS, dairy and fisheries has been completed on February 28, 2023. In the Second Phase, mapping of National Cooperative Societies and Federations has been done. Under the Third Phase, about 5.8 lakh Cooperative Societies of all other sectors are being included in the database, which has been targeted to be completed by June, 2023.

(H) Inclusion of Cooperative Societies as 'Buyer' on GeM Portal

39. The Union Cabinet has approved Cooperative Societies to be registered as 'Buyer' on Government e-Marketplace (GeM) on 1st June, 2022. Cooperative Societies will now be able to buy from around 60 lakh authentic sellers/service providers available across the country on the single platform of GeM. So far more than 550 Cooperative Societies have been onboarded as buyers on the GeM portal. Further, Cooperative Societies are also being motivated to register as sellers on GeM.

(I) Expansion of National Cooperative Development Corporation (NCDC)

40. New schemes for Cooperative Societies have been started by NCDC in various sectors such as 'Swahayamshakti Sahakar' for self-help groups; 'Dirghavadhi Krishak Sahakar' for long term agricultural credit; 'Dairy Sahakar' for dairy and 'Nandini Sahakar' for women's cooperative institutions etc. In the financial year 2022-23, NCDC disbursed financial assistance of Rs.41,025 crore (provisional) which is almost 20% higher than the disbursement of Rs.34,221 crore in 2021-22. To enhance the flow of much needed funds to the cooperative sector, NCDC has envisaged increasing loan disbursements to about Rs 3 lakh crore per year over the next five years by increasing its efficiency and geographical spread. All States and State Cooperative Societies can avail loan schemes of NCDC.

(J) Strengthening of Central Registrar's Office

41. Computerization of Central Registrar's Office

The office of the Central Registrar is responsible for administering the Multi State Co-operative Societies (MSCS) Act, 2002. The office of the Central Registrar is being computerized to create a digital ecosystem for Multi-State Cooperative Societies. The software will assist in processing applications and service requests in a time bound manner through electronic work flow at the Central Registrar's Office. It will have provisions for OTP based user registration, verification check for compliance with MSCS Act and Rules, hearing through VC, issue of registration certificate and other communication, electronically. This computerization project will help significantly in registering new MSCS and will also promote their ease of doing business.

42. The Multi-State Co-operative Societies (Amendment) Bill, 2022

The Multi-State Co-operative Societies (Amendment) Bill, 2022 aims to amend Multi-State Co-operative Societies Act, 2002 to incorporate the provisions of the 97th Constitutional Amendment and to strengthen governance, increase transparency, increase accountability, improve election process, etc in Multi-State Cooperative Societies. This Bill was introduced in the Lok Sabha on December 7, 2022, and was referred to a Joint Parliamentary Committee of both the Houses on December 20, 2022. Notice of consideration and passing of the Bill, as reported by the Joint Committee has been given in the Lok Sabha on 22.03.2023. The Bill is to be introduced for consideration and passing in the upcoming session of the Parliament.

(K) Other Initiatives

43. Computerization of Agriculture and Rural Development Banks (ARDBs)

To strengthen the Long-term Cooperative Credit structure, the Ministry of Cooperation is taking up the project of computerization of Agriculture and Rural Development Banks (ARDBs). It will have various components such as hardware procurement, comprehensive Enterprise Resource Planning (ERP) solutions,

digitization, providing training and support, and maintenance of software, etc. 25 percent of the expenditure incurred in this scheme will be borne by the ARDBs and the remaining 75 percent by the Central and State governments. Computerization will provide various benefits to ARDBs, such as increased efficiency, faster loan disbursement, reduced transaction costs, increased transparency and lower imbalances of payments, etc.

44. Refund to Investors of Sahara Group of Societies

On the petition of the Ministry of Cooperation, the Hon'ble Supreme Court vide order dated 29.03.2023, directed to transfer Rs 5000 crore from Sahara-SEBI refund account to the Central Registrar of Multi-State Co-operative Societies for disbursement of valid dues of the depositors of 4 Cooperative Societies of Sahara Group (Sahara Credit Cooperative Ltd., Saharayan Universal Multipurpose Society Ltd., Hamara India Credit Cooperative Society Ltd. and Stars Multipurpose Cooperative Society Ltd.). Stockholding Documents Management Services Ltd. (SDMSL)'s has been engaged to develop a transparent digital system (portal) under the supervision and monitoring of Justice Shri R. Subhash Reddy (Retd.) and Advocate Shri Gaurav Agrawal, amicus curiae, for disbursement by the Central Registrar in compliance with the order of the Hon'ble Supreme Court. Four Officers on Special Duty (OSDs) have also been appointed by the Central Registrar for each of the above committees to supervise the refund process. Through the portal, payment will be made to the concerned Bank account of the bona fide depositors in a transparent manner after proper identification and submission of proof of their deposits and claims. The Central Registrar's Office is shortly going to issue a press release to inform the investors of these societies to apply for refund through the portal.

45. Scheme for computerization of office of Registrar of Cooperative Societies in States/Union Territories

To increase ease of doing business for Cooperative Societies and create a digital ecosystem for transparent paperless regulation in all States/Union Territories, a

scheme for computerization of State Registrar Offices is being prepared by the Ministry of Cooperation. The software developed under this scheme will be based on the Cooperative Act of the respective State/UT. The Ministry is in dialogue with the Registrars of all the States/UTs to formulate this scheme and soon it will be proposed as a Centrally Sponsored Scheme.

“सहकार से समृद्धि”
सहकारिता मंत्रालय की प्रमुख पहलें
(6 जुलाई 2021-14 जून 2023)

(क) प्राथमिक सहकारी समितियों का आर्थिक सुदृढीकरण

1. पैक्स को बहु-उद्देशीय बनाने के लिए आदर्श उपविधियां

सहकारिता मंत्रालय द्वारा पैक्स के लिए आदर्श उपविधियां सभी राज्यों/ केंद्र शासित प्रदेशों, राष्ट्रीय संघो एवं अन्य हितधारकों से परामर्श के पश्चात तैयार की गई एवं 05 जनवरी 2023 को परिचालित की गई। इससे PACS/ LAMPS की आय के स्रोत बढ़ेंगे और लगभग 25 से अधिक नए क्षेत्रों जैसे डेयरी, मात्स्यिकी, भण्डारण, इत्यादि में रोजगार के नए अवसर सृजित होंगे। अब तक 23 राज्यों/केंद्र शासित प्रदेशों द्वारा इन्हें अपनाया जा चुका है एवं अन्य राज्यों में लागू करने का कार्य प्रगति पर है।

2. पैक्स के सशक्तिकरण हेतु उनका कम्प्यूटरीकरण

कुल 63,000 क्रियात्मक PACS/ LAMPS को एकल राष्ट्रीय सॉफ्टवेयर नेटवर्क के माध्यम से NABARD के साथ लिंक किया जा रहा है। अभी तक 24 राज्यों व 4 केंद्र शासित प्रदेशों से कुल 58,383 पैक्स के कम्प्यूटरीकरण के प्रस्ताव प्राप्त हुए हैं। इसके लिए केंद्र सरकार द्वारा राज्यों को हार्डवेयर खरीद, डीजीटाइजेशन एवं सपोर्ट सिस्टम स्थापित करने हेतु कुल 437.17 करोड़ रुपये जारी किये जा चुके हैं। NABARD द्वारा राष्ट्रीय एकीकृत सॉफ्टवेयर तैयार किया जा चुका है। राज्यों द्वारा हार्डवेयर की खरीद एवं सिस्टम इंटीग्रेटर फाइनल होने के पश्चात कम्प्यूटरीकरण प्रारम्भ हो जाएगा। इस पहल से PACS की कार्य कुशलता एवं पारदर्शिता बढ़ेगी।

3. प्रत्येक पंचायत / गांव में बहुउद्देशीय पैक्स, डेयरी, मत्स्य सहकारी समिति (2 लाख नई समितियों) की स्थापना

15 फरवरी, 2023 को कैबिनेट द्वारा अनुमोदित इस योजना में अगले 5 वर्षों में अब तक कवर न किये गए पंचायत/ गाँवों में 2 लाख नए बहु-उद्देशीय PACS/डेयरी/मत्स्य सहकारी समितियां गठित किये जाने का लक्ष्य है। इसके अंतर्गत, भारत सरकार की विभिन्न योजनाओं को प्राथमिक सहकारी समितियों के स्तर पर केंद्रीकृत किया जाएगा। योजना के क्रियान्वयन हेतु अंतर-मंत्रालयी समिति, राष्ट्रीय स्तरीय समन्वय समिति, राज्य स्तरीय सहकारी विकास समिति एवं जिला स्तरीय सहकारी विकास समिति बनाई गई हैं। मंत्रालय द्वारा सभी राज्यों के साथ बैठके की जा रही हैं। नई समितियों की स्थापना के लिए सम्बंधित कार्य योजना नाबार्ड, NDDB व NFDB द्वारा बना ली गई है एवं इस योजना पर कार्य प्रारम्भ हो चुका है।

4. खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित करने के लिए सहकारिता क्षेत्र में विश्व की सबसे बड़ी विकेंद्रीकृत अन्न भण्डारण योजना

31 मई, 2023 को कैबिनेट द्वारा अनुमोदित इस योजना के अंतर्गत पैक्स स्तर पर भारत सरकार की विभिन्न योजनाओं के अभिसरण से विभिन्न प्रकार की कृषि अवसंरचनाएं, जैसे कि गोदाम, कस्टम हायरिंग सेंटर, प्रसंस्करण इकाइयाँ, उचित मूल्य दुकान, इत्यादी का निर्माण किया जाएगा। इस योजना से देश की खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित होगी, अनाज की होने वाली बर्बादी में कमी आएगी, किसानों को अपनी उपज के बेहतर मूल्य की प्राप्ति सुनिश्चित होगी एवं पैक्स स्तर पर ही कृषि सम्बन्धी विभिन्न आवश्यकताओं को पूरा किया जा सकेगा। इस योजना का क्रियान्वयन राज्यों के सहयोग से पायलट प्रोजेक्ट द्वारा शुरू किया जा रहा है जिसको कि अंतर-मंत्रालयी समिति, राष्ट्रीय स्तरीय समन्वय

समिति, राज्य स्तरीय सहकारी विकास समिति एवं जिला स्तरीय सहकारी विकास समिति द्वारा समन्वित किया जाना है।

5. ई-सेवाओं की बेहतर पहुंच के लिए कॉमन सेवा केन्द्र (सीएससी) के रूप में पैक्स

PACS द्वारा CSC की सेवाएं दिए जाने हेतु सहकारिता मंत्रालय, इलेक्ट्रॉनिकी और सूचना प्रौद्योगिकी मंत्रालय, नाबार्ड और सीएससी ई-गवर्नेंस सर्विसेज़ इंडिया लिमिटेड के बीच दिनांक 02.02.2023 को समझौता ज्ञापन हस्ताक्षरित हुआ, जिसके बाद CSC द्वारा दी जाने वाली 300 से भी अधिक ई-सेवाएं अब पैक्स भी दे सकेंगी। अभी तक 15 हज़ार से अधिक पैक्स को CSC के रूप में ऑनबोर्ड किया जा चुका है एवं अन्य पैक्स को भी ऑनबोर्ड करने का कार्य प्रगति पर है। ऑनबोर्ड हुए पैक्स को CSC-SPV एवं नाबार्ड द्वारा प्रशिक्षण भी प्रदान किया जा रहा है।

6. पैक्स के द्वारा नए किसान उत्पादक संगठन (FPOs) का गठन

एफपीओ योजना के तहत राष्ट्रीय सहकारी विकास निगम (एनसीडीसी) को सहकारिता के क्षेत्र में 1100 अतिरिक्त एफपीओ के आवंटन का निर्णय लिया गया है। अब पैक्स FPO के रूप में कृषि सम्बंधित अन्य आर्थिक कार्यकलाप करने में सक्षम होंगी। यह पहल सहकारी समितियों के सदस्यों को आवश्यक बाजार लिंकेज प्रदान कर उनकी उपज के उचित मूल्य दिलाने में भी सहायक होगी।

7. पैक्स की LPG डिस्ट्रीब्यूटरशिप के लिए पात्रता

पेट्रोलियम मंत्रालय द्वारा एलपीजी डिस्ट्रीब्यूटरशिप के लिए पैक्स को पात्र बनाने के लिए नियम में बदलाव किए जा रहे हैं। जिसके बाद पैक्स LPG का वितरण भी कर सकेंगी। इससे PACS को अपनी आर्थिक गतिविधियों को बढ़ाने का स्रोत मिलेगा और ग्रामीण स्तर पर रोज़गार के नवीन अवसर उपलब्ध होंगे।

8. पैक्स द्वारा संचालित बल्क कंज्यूमर पेट्रोल पम्प को रिटेल आउटलेट में बदलने की अनुमति

पेट्रोलियम एवं प्राकृतिक गैस मंत्रालय मौजूदा थोक उपभोक्ता लाइसेंसधारी पैक्स को रिटेल आउटलेट में बदलने के लिए सहमत है। साथ ही पेट्रोल डीलरशिप के लिए भी पैक्स को प्राथमिकता दी जाएगी। इन प्रावधानों से पैक्स के मुनाफे में वृद्धि होगी एवं ग्रामीण क्षेत्रों में रोज़गार के नए अवसर सृजित होंगे।

9. ग्रामीण स्तर पर जेनरिक दवाइयों की पहुंच के लिए जन औषधि केंद्र के रूप में पैक्स

06 जून, 2023 को माननीय गृह एवं सहकारिता मंत्री जी की अध्यक्षता में रसायन एवं उर्वरक मंत्रालय के साथ आयोजित बैठक में अगस्त, 2023 तक 1,000 एवं दिसम्बर, 2023 तक 2,000 चिन्हित पैक्स

पर जन औषधि केंद्र खोले जाने का निर्णय लिया गया। इससे ग्रामीण/ ब्लॉक स्तर पर सस्ती जेनरिक दवाइयाँ भी आम लोगों को उपलब्ध हो सकेंगी और पैक्स को रोजगार के अतिरिक्त अवसर मिलेंगे। इच्छुक पैक्स को चिन्हित कर राज्य सरकार द्वारा उन्हें ऑनलाइन आवेदन के लिए प्रोत्साहित किया जाना है।

10. उर्वरक वितरण केंद्र के रूप में पैक्स

06 जून, 2023 को माननीय गृह एवं सहकारिता मंत्री जी की अध्यक्षता में माननीय रसायन एवं उर्वरक मंत्री के साथ आयोजित बैठक में, कार्यशील पैक्स को उर्वरक खुदरा विक्रेता के रूप में कार्य करने हेतु पात्र बनाये जाने, प्रधानमंत्री किसान समृद्धि केंद्रों (पीएमकेएसके) व उर्वरक और कीटनाशकों के छिड़काव के लिए ड्रोन उद्यमियों के रूप में भी कार्य करने के निर्णय लिए गए हैं। साथ ही, ड्रोन का उपयोग संपत्ति सर्वेक्षण के लिए भी किया जा सकेगा। इन प्रयासों से किसानों को पैक्स स्तर पर उर्वरक की उपलब्धता सुनिश्चित होगी तथा पैक्स के लिए व्यवसाय के नये अवसर सृजित होंगे।

11. पैक्स स्तर पर PM-KUSUM योजना का अभिसरण

PACS की संरचना व इनकी गहरी पहुँच, जिनसे 13 करोड़ से अधिक किसान बतौर सदस्य जुड़े हैं, का लाभ पंचायत स्तर पर विकेंद्रीकृत सौर ऊर्जा संयंत्र स्थापित करने के लिए किया जा सकता है। इससे, PACS से जुड़े किसान कृषि डीजल पंपों को सौर कृषि जल पंपों से बदल सकते हैं एवं अपनी ज़मीनों की परिधि पर फोटोवोल्टिक मॉड्यूल स्थापित कर अपनी उर्जा-सुरक्षा सुनिश्चित कर पाएंगे व इससे योजना की पहुंच को अंतिम मील तक पहुँचाया जा सकेगा। साथ ही, PACS व उनके सदस्य किसानों को आय के वैल्काल्पिक स्रोत प्राप्त होंगे। इस विषय पर सहकारिता मंत्रालय द्वारा concept note तैयार कर MNRE को भेजा गया और इस प्रस्ताव पर माननीय नवीन और नवीकरणीय उर्जा मंत्री के साथ सचिव (सहकारिता) की बैठक हो चुकी है।

(ख) सहकारी समितियों के लिये आयकर कानून में राहत

12. सहकारी समितियों के लिए आयकर पर लगने वाले अधिभार में कटौती

1 करोड़ रुपए से 10 करोड़ रुपए तक की आय वाली सहकारी समितियों के आयकर पर लगने वाले अधिभार को कंपनियों के समतुल्य 12% से घटाकर 7% कर दिया गया है। इससे सहकारी समितियों के ऊपर आयकर के भार में कमी होगी जिससे समिति के पास सदस्यों के लाभ के लिए कार्य करने हेतु अधिक पूंजी उपलब्ध होगी।

13. सहकारी समितियों पर लगने वाले न्यूनतम वैकल्पिक कर (MAT) में कटौती

सहकारी समितियों के लिए न्यूनतम वैकल्पिक कर की दर को 18.5% से घटा कर 15% कर दिया गया है। इस प्रावधान से सहकारी समितियों एवं कंपनियों के मध्य इस क्षेत्र में समतुल्यता आई है। इससे सहकारी समितियां सशक्त होंगी एवं सहकारिता का विस्तार होगा।

14. पैक्स और PCARDBs द्वारा नकद जमाराशियों व नकद ऋणों की सीमा में बढ़ोत्तरी

पैक्स तथा प्राथमिक सहकारी कृषि और ग्रामीण विकास बैंकों (PCARDBs) द्वारा नकद जमाराशियों व नकद ऋणों की सीमा को 20,000 रुपए से बढ़ाकर 2 लाख रुपए प्रति सदस्य कर दी गई है। इस प्रावधान से उनकी गतिविधियों में सुगमता आएगी, उनका व्यवसाय बढ़ेगा तथा सदस्यों को लाभ मिलेगा।

15. नई विनिर्माण सहकारी समितियों के लिए कर में कटौती

31 मार्च, 2024 तक विनिर्माण कार्य आरंभ करने वाली नई विनिर्माण सहकारी समितियों को अधिभार के साथ 30% तक की मौजूदा कर दर की तुलना में 15% की सपाट दर से कर लगेगा। इस प्रावधान से सहकारी समितियों एवं कंपनियों के मध्य इस क्षेत्र में समतुल्यता आई है। इससे विनिर्माण क्षेत्र में नई सहकारी समितियों के गठन को बढ़ावा मिलेगा।

16. नगद निकासी में स्रोत पर कर कटौती (TDS) की सीमा में वृद्धि

केन्द्रीय बजट 2023-24 के माध्यम से सहकारी समितियों की स्रोत पर कर कटौती किए बिना उनकी नकद निकासी सीमा को 1 करोड़ रुपए से बढ़ाकर को 3 करोड़ रुपए प्रति वर्ष कर दिया गया है। इस प्रावधान से सहकारी समितियों के स्रोत पर कटने वाले कर में बचत होगी जिसका उपयोग वे अपने सदस्यों के लाभ के लिए कार्य करने हेतु कर पाएंगे।

17. आयकर अधिनियम की धारा 269ST के तहत नगद लेनदेन में राहत

सहकारी समितियों को पहले अपने वितरकों के साथ 'अनुबंध' को 'एक घटना' मानकर उस वितरक के साथ सम्पूर्ण वर्ष में होने वाले सभी लेन देनों में यदि नकद प्राप्ति दो लाख रुपये से अधिक थी तो उसे करयोग्य मानकर उसपर आयकर पेनल्टी लगा दी जाती थी। आयकर विभाग ने सर्कुलर जारी करके स्पष्ट कर दिया है कि अब सहकारी समितियों का अपने वितरकों के साथ किया गया 'अनुबंध' 'एक घटना' नहीं मानी जायेगी। इस स्पष्टीकरण से सहकारी समितियों द्वारा अपने वितरक के साथ किए गए 2 लाख से अधिक के प्रत्येक नगद लेन-देन को अलग माना जाएगा जिससे उनपर

आयकर पेनल्टी नहीं लगेगी। इससे राज्य व जिला दुग्ध संघ बैंकों में अवकाश के दौरान अपने वितरकों से नकद में भुगतान लेकर सदस्य दुग्ध उत्पादकों को नगद में भुगतान कर पायेंगे।

(ग) सहकारी बैंकों को आ रही कठिनाइयों का निवारण

- 18.** बिजनेस का विस्तार करने के लिए शहरी सहकारी बैंक अब नई शाखाएं खोल सकेंगे।
- 19.** शहरी सहकारी बैंक भी वाणिज्यिक बैंको की तरह दिए गए ऋण का एकमुश्त निपटान कर सकेंगे।
- 20.** शहरी सहकारी बैंको को दिए गए प्रायोरिटी सेक्टर लेंडिंग (PSL) लक्ष्यों की प्राप्ति के लिए अतिरिक्त समय-सीमा दी गई है।
- 21.** शहरी सहकारी बैंकों से नियमित संवाद के लिए RBI में एक नोडल अधिकारी नामित किया गया है।
- 22.** RBI ने शहरी सहकारी बैंकों को अपने ग्राहकों को घर बैठे बैंकिंग सेवाएं (door-step banking services) प्रदान करने के अनुमति दी है।
- 23.** RBI द्वारा ग्रामीण व शहरी सहकारी बैंकों के लिए व्यक्तिगत आवास ऋण की सीमा दोगुनी से अधिक बढ़ाई गई है।
- 24.** ग्रामीण सहकारी बैंक अब वाणिज्यिक रियल एस्टेट - रिहाइशी आवास क्षेत्र को ऋण दे सकेंगे जिससे उनका व्यापार विविधिकरण हो सकेगा।
- 25.** सहकारी बैंकों को CGTMSE के सदस्य ऋणदाता संस्थान [MLI] के रूप में शामिल किया गया है। जिससे अब सदस्य सहकारी बैंक दिए गए ऋणों पर 85 प्रतिशत तक जोखिम (Risk) कवरेज का लाभ ले सकेंगे। साथ ही, सहकारी क्षेत्र के उद्यमों को भी अब सहकारी बैंकों से 5 करोड़ रुपये तक की कोलेटरल मुक्त ऋण मिल सकेगा।
- 26.** सहकारी बैंकों की आधुनिक 'आधार सक्षम भुगतान प्रणाली' (AePS) पर ऑनबोर्डिंग के लिए लाइसेंस शुल्क को लेन-देन की संख्या से जोड़ कर कम कर दिया गया है। इसके अलावा, सहकारी वित्तीय संस्थानों को पहले तीन महीने के प्री-प्रोडक्शन चरण तक निःशुल्क सुविधा भी मिल सकेगी। इससे अब घर बैठे बैंकिंग की सुविधा किसानों को उनके फिंगर प्रिंट पर मिल सकेगी।

(घ) सहकारी चीनी मिलों का पुनरुत्थान

27. सहकारी चीनी मिलों को आयकर से राहत

सहकारी चीनी मिलों पर किसानों को उचित और लाभकारी मूल्य अथवा राज्य की सलाह मूल्य तक, गन्ने के उच्चतर मूल्यों के भुगतान करने पर अतिरिक्त आयकर नहीं देना पड़ेगा। इस प्रावधान से सहकारी चीनी मिलें अपने सदस्यों को गन्ने का उच्चतर मूल्य दे सकेंगी और इस उच्चतर मूल्य के खर्च पर आयकर से कटौती हासिल कर पायेंगी।

28. सहकारी चीनी मिलों के आयकर से संबंधित दशकों पुराने लम्बित मुद्दों का समाधान

दशकों से लंबित आयकर सम्बन्धी मुद्दों का निवारण करते हुए केन्द्रीय बजट 2023-24 के माध्यम से यह प्रावधान कर दिया गया है कि मूल्यांकन वर्ष 2016-17 से पूर्व सहकारी चीनी मिलों द्वारा गन्ना किसानों को किए गए भुगतानों को व्यय के रूप में दावा करने की अनुमति होगी जिससे उन्हें लगभग 10,000 करोड़ रुपए की राहत प्राप्त हो सकेगी।

29. सहकारी चीनी मिलों के सुदृढीकरण के लिए NCDC के माध्यम से 10,000 करोड़ रुपए की ऋण योजना

सहकारिता मंत्रालय ने 'सहकारी चीनी मिलों के सुदृढीकरण के लिए NCDC को अनुदान सहायता' नाम की एक नई योजना शुरू की है जिसके अंतर्गत भारत सरकार 2022-23 से 2023-24 तक के लिए NCDC को रुपए 1,000 करोड़ का अनुदान दे रही है। NCDC इस अनुदान का उपयोग सहकारी चीनी मिलों को रुपए 10,000 करोड़ तक का ऋण प्रदान करने के लिए करेगी। जिसका उपयोग सहकारी चीनी मिलें इथेनोल संयंत्र स्थापित करने के लिए या कोजेनेरेशन प्लांट लगाने के लिए या कार्यशील पूंजी के लिए अथवा तीनो कार्यों के लिए कर पाएंगी।

30. सहकारी चीनी मिलों को इथेनोल खरीद में वरीयता एवं कोजेन बिजली संयंत्रों की स्थापना

इथेनोल ब्लेंडिंग कार्यक्रम के तहत पेट्रोलियम मंत्रालय द्वारा सहकारी चीनी मिलों को इथेनोल खरीद के लिए निजी कंपनियों के समतुल्य रखा जाएगा। गन्ने की खोई (Bagasse/बगास) से कोजेन बिजली संयंत्रों की स्थापना पर भी कार्य किया जा रहा है। इन कदमों से सहकारी चीनी मिलों के व्यवसाय का विस्तार होगा एवं लाभ में वृद्धि होगी।

(ड) राष्ट्रीय स्तर की तीन नयी बहु राज्यीय समितियाँ

31. निर्यात के लिए राष्ट्रीय स्तर की नई बहु-राज्यीय सहकारी समिति

बहुराज्य सहकारी सोसाइटी अधिनियम, 2002 के तहत नई राष्ट्रीय सहकारी निर्यात लिमिटेड की स्थापना एक अंब्रेला संगठन के रूप में की गयी है जो सहकारी क्षेत्र से किए जाने वाले निर्यातों को बढ़ावा देगी। प्राथमिक से राष्ट्रीय स्तर की सहकारी समितियाँ जिसमें जिला, राज्य और राष्ट्रीय स्तर के संघ तथा बहु-राज्यीय सहकारी समितियाँ शामिल हैं, इसके सदस्य बन सकते हैं। किसानों के उत्पादों का निर्यात सुलभ होगा एवं उनको उत्पादों के लिये मिलने वाले मूल्य में वृद्धि होगी।

32. प्रमाणित बीजों के लिए राष्ट्रीय स्तर की नई बहु-राज्यीय सहकारी समिति

बहुराज्य सहकारी सोसाइटी अधिनियम, 2002 के तहत नई भारतीय बीज सहकारी समिति लिमिटेड की स्थापना की गई है जो अंब्रेला संगठन के रूप में एकल ब्रांड नाम के अंतर्गत उन्नत बीजों की खेती, उत्पादन व वितरण करेगी। राज्यों/ केंद्र शासित प्रदेशों की सहकारी समितियाँ (प्राथमिक, जिला, राज्य स्तर) भारतीय बीज सहकारी समिति की सदस्य बन सकती हैं। इस समिति से किसानों को उन्नत बीजों की उपलब्धता बढ़ेगी, फसलों की उत्पादकता एवं किसान को मिलने वाले लाभ में वृद्धि होगी।

33. जैविक खेती के लिए राष्ट्रीय स्तर की नई बहु-राज्यीय सहकारी समिति

बहुराज्य सहकारी सोसाइटी अधिनियम, 2002 के तहत राष्ट्रीय सहकारी आर्गेनिक्स लिमिटेड की स्थापना एक अंब्रेला संगठन के रूप में की गई है जो प्रमाणित व प्रामाणिक जैविक उत्पादों के उत्पादन, वितरण व विपणन का कार्य करेगी। प्राथमिक से राष्ट्रीय स्तर की सहकारी समितियाँ जिसमें जिला, राज्य और राष्ट्रीय स्तर के संघ तथा बहु राज्य सहकारी समितियाँ शामिल हैं, तथा किसान उत्पादक संगठन (FPO) इसके सदस्य बन सकते हैं। इससे जैविक उत्पादों का उत्पादन बढ़ेगा एवं किसानों को मिलने वाले लाभ में वृद्धि होगी।

(च) सहकारी क्षेत्र में शिक्षण एवं प्रशिक्षण

34. विश्व के सबसे बड़े सहकारी विश्वविद्यालय की स्थापना

सहकारी शिक्षण, प्रशिक्षण, परामर्श, अनुसंधान एवं विकास के लिए राष्ट्रीय सहकारी विश्वविद्यालय की स्थापना की योजना भी तैयार की जा रही है। यह विश्वविद्यालय प्रशिक्षित श्रमबल की स्थायी, पर्याप्त और गुणवत्तापूर्ण आपूर्ति सुनिश्चित करने के साथ-साथ मौजूदा कार्मिकों की क्षमता निर्माण

भी करेगा। यह विश्वविद्यालय सहकारिता के क्षेत्र में अपनी तरह का पहला विशेषीकृत विश्वविद्यालय होगा।

35. सहकारी शिक्षण एवं प्रशिक्षण की नई योजना

सहकारी समितियों को मजबूत आर्थिक संस्था बनाने, सहकारी आंदोलन को व्यापक और मजबूत करने, वैमिक्कॉम, एनसीसीटी और जेसीटीसी की faculty का क्षमता निर्माण, सहकारी समितियों के महत्वपूर्ण क्षेत्रों पर गुणवत्तापूर्ण अनुसंधान और अध्ययन को बढ़ावा देना, इत्यादि के लिए इस योजना की आवश्यकता है। इस संबंध में, आरंभिक हितधारक परामर्श किए जा रहे हैं एवं अगले तीन माह में योजना बना लिए जाने का लक्ष्य है।

36. एनसीसीटी के माध्यम से प्रशिक्षण एवं जागरूकता को प्रोत्साहन

राष्ट्रीय सहकारी प्रशिक्षण परिषद (NCCT), सहकारिता मंत्रालय के अधीन एक स्वायत्त समिति है जो राज्यों/UTs के सहकारी विभागों के कर्मियों सहित देश भर के सहकारी समितियों के कार्मिकों, सदस्यों एवं बोर्ड के सदस्यों के लिए सहकारी शिक्षण एवं प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित करता है। इन कार्यक्रमों का संचालन यह देश भर में फैले अपने 20 घटक प्रशिक्षण संस्थानों के माध्यम से करता है। जिसमें वैमनीकॉम (वैकुंठ मेहता राष्ट्रीय सहकारी प्रबंधन संस्थान) एक राष्ट्रीय स्तर का संस्थान है। इसके अलावा, पांच क्षेत्रीय स्तर के और 14 राज्य स्तर के संस्थान हैं। NCCT ने वर्ष 2022-23 में संपूर्ण देश में सहकारी प्रतिभागियों, कामगारों तथा पेशेवरों के लिए निर्धारित लक्ष्य 1740 प्रशिक्षण कार्यक्रम की तुलना में 3287 प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित किये। इसके अलावा इस अवधि में परिषद ने निर्धारित 43,500 प्रतिभागियों से पांच गुना अधिक यानी लगभग 2,01,507 प्रतिभागियों को प्रशिक्षण प्रदान किया। सहकारी समितियों के लिये स्थानीय भाषाओं में व्यावसायिक विकास योजना (मौजूदा DPRs पर आधारित) NCCT के माध्यम से बनाई जा रही है।

(छ) नई राष्ट्रीय सहकारी नीति एवं नया राष्ट्रीय सहकारी डाटाबेस

37. नई राष्ट्रीय सहकारिता नीति का निर्माण

‘सहकार से समृद्धि’ की परिकल्पना को साकार करने हेतु नई सहकारी नीति बनाने के लिए पूर्व केन्द्रीय मंत्री श्री सुरेश प्रभु के नेतृत्व में विभिन्न राज्यों तथा देश भर से लिए गए विशेषज्ञों व हितधारकों को शामिल करके 49 सदस्यों की एक बहुआयामी व राष्ट्रीय स्तर की समिति का गठन किया गया है। विशेषज्ञ समिति की अब तक 9 बैठकें हो चुकी हैं, जिनके दौरान हितधारकों से विस्तृत विचार-विमर्श हुए हैं और नई राष्ट्रीय सहकारिता नीति का कार्य शीघ्र ही पूर्ण होने की आशा है।

38. नया राष्ट्रीय सहकारी डेटाबेस

सहकारिता मंत्रालय द्वारा राज्य सरकारों के सहयोग से, एक व्यापक, प्रमाणिक और अद्यतित राष्ट्रीय सहकारी डाटाबेस विकसित करने का कार्य चरणबद्ध तरीके से किया जा रहा है। प्रथम चरण के अंतर्गत पैक्स, डेयरी एवं मत्सयिकी की लगभग 2.64 लाख समितियों की मैपिंग का कार्य दिनांक 28 फरवरी, 2023 को पूर्ण हो गया है। द्वितीय चरण में राष्ट्रीय सहकारी समितियों व संघों की Mapping का कार्य किया जा चुका है। तृतीय चरण के अंतर्गत अन्य सभी सेक्टरों की लगभग 5.8 लाख सहकारी समितियों को डेटाबेस में सम्मिलित किया जा रहा है जिसे जून, 2023 तक पूरा करने का लक्ष्य रखा गया है।

(ज) जेम पोर्टल पर सहकारी समितियां बतौर 'क्रेता' के रूप में शामिल

39. केन्द्रीय मंत्रिमंडल ने 1 जून, 2022 को सहकारी समितियों को गवर्मेंट ई-मार्केटप्लेस (जेम) पर बतौर 'क्रेता' पंजीकृत होने का अनुमोदन प्रदान किया है। सहकारी समितियां जेम के एकल प्लेटफॉर्म से देश भर में उपलब्ध लगभग 60 लाख प्रामाणिक विक्रेताओं/सेवा प्रदाताओं से खरीद कर सकेंगी। अब तक 550 से अधिक सहकारी समितियों को जेम पोर्टल पर क्रेता के रूप में ऑनबोर्ड कर लिया गया है। इसके साथ साथ सहकारी समितियों को जेम पर विक्रेता के रूप में भी पंजीकरण करने के लिए प्रेरित किया जा रहा है।

(झ) राष्ट्रीय सहकारी विकास निगम (एनसीडीसी) का विस्तार

40. एनसीडीसी द्वारा विभिन्न सेक्टरों में सहकारी समितियों के लिए नई योजनाएं जैसे स्वयं-सहायता समूहों के लिए 'स्वहयंशक्ति सहकार'; दीर्घकालिक कृषि ऋण के लिए 'दीर्घावधि कृषक सहकार'; डेयरी के लिए 'डेयरी सहकार' और महिला सहकारी संस्थाओं के लिए 'नंदिनी सहकार' आदि आरंभ की गई है। वित्तीय वर्ष 2022-23 में एनसीडीसी ने 41,025 करोड़ रुपए (अनंतिम) की वित्तीय सहायता का संवितरण किया जो कि 2021-22 के संवितरण 34,221 करोड़ रुपए से लगभग 20% अधिक है। सहकारिता क्षेत्र में आवश्यक धन राशि के प्रवाह को बढ़ाने के लिए अगले पाँच वर्षों में NCDC की कार्य दक्षता और भौगोलिक विस्तार को बढ़ाते हुए ऋण संवितरण को बढ़ा कर प्रति वर्ष लगभग 3 लाख करोड़ रुपए की परिकल्पना है। सभी राज्य एवं राज्यों की सहकारी समितियां NCDC की ऋण योजनाओं का लाभ उठा सकती हैं।

(ज) केन्द्रीय पंजीयक कार्यालय का सुदृढीकरण

41. केन्द्रीय पंजीयक कार्यालय का कम्प्यूटरीकरण

केन्द्रीय पंजीयक का कार्यालय बहु राज्य सहकारी सोसाइटी (MSCS) अधिनियम, 2002 के प्रशासन के लिए जिम्मेदार है। बहु राज्य सहकारी समितियों के लिए एक डिजिटल पारिस्थितिकी तंत्र तैयार करने हेतु केन्द्रीय पंजीयक के कार्यालय का कम्प्यूटरीकरण किया जा रहा है। यह सॉफ्टवेयर केन्द्रीय पंजीयक कार्यालय में इलेक्ट्रॉनिक कार्य प्रवाह के माध्यम से समयबद्ध तरीके से आवेदन और सेवा अनुरोधों की प्रोसेसिंग करने में सहायता करेगा। इसमें ओटीपी आधारित उपयोगकर्ता पंजीकरण, MSCS अधिनियम और नियमों के अनुपालन के लिए सत्यापन जांच, VC के माध्यम से सुनवाई, पंजीकरण प्रमाण पत्र जारी करने और अन्य संचार इलेक्ट्रॉनिक रूप से करने के प्रावधान होंगे। कम्प्यूटरीकरण की यह परियोजना नए MSCS के पंजीकरण में काफी मदद करेगी और उनके काम करने की प्रक्रिया में सुगमता प्रदान करेगी।

42. बहुराज्य सहकारी सोसाइटी (संशोधन) विधेयक, 2022

बहुराज्य सहकारी सोसाइटी (संशोधन) विधेयक, 2022 सत्तानवें संविधान संशोधन के प्रावधानों को समाविष्ट करने तथा बहुराज्य सहकारी समितियों में शासन सशक्तिकरण, पारदर्शिता वृद्धि, जवाबदेही बढ़ाने, निर्वाचन प्रक्रिया में सुधार लाने, इत्यादि के लिए बहुराज्य सहकारी सोसाइटी अधिनियम, 2002 को संशोधित करने के लिए है। उक्त विधेयक को लोक सभा में दिनांक 7 दिसम्बर 2022 को पुरःस्थापित किया गया था जिसे दिनांक 20 दिसम्बर, 2022 को दोनों सदनों की एक संयुक्त संसदीय समिति को संदर्भित कर दिया गया। संयुक्त समिति द्वारा रिपोर्ट के अनुसार विधेयक पर विचार करने और पारित करने की सूचना 22.03.2023 को लोकसभा में दी जा चुकी है। उक्त विधेयक को संसद के आगामी सत्र में विचार और पारित करने के लिए पेश किया जाना है।

(ट) अन्य पहलें

43. सहकारी कृषि और ग्रामीण विकास बैंकों (ARDBs) का कम्प्यूटरीकरण

दीर्घावधि सहकारी ऋण संरचना के सुदृढीकरण हेतु सहकारिता मंत्रालय कृषि और ग्रामीण विकास बैंकों (ARDBs) के कम्प्यूटरीकरण की परियोजना ला रहा है। इसमें विभिन्न घटक होंगे जैसे कि हार्डवेयर खरीद, व्यापक उद्यम संसाधन योजना (ईआरपी) समाधान, डिजिटलीकरण, प्रशिक्षण और सहायता प्रदान करना, और सॉफ्टवेयर का रखरखाव आदि। इस योजना में आने वाले खर्च का 25 प्रतिशत ARDBs द्वारा एवं शेष 75 प्रतिशत केंद्र व राज्य सरकारों द्वारा वहन किया जाएगा।

कंप्यूटरीकरण से ARDBs को विभिन्न लाभ प्राप्त होंगे, जैसे कार्यकुशलता में वृद्धि, त्वरित ऋण संवितरण, लेनदेन दरों में कमी, पारदर्शिता में वृद्धि और भुगतानों के असंतुलनों में कमी इत्यादि।

44. सहारा समूह की सहकारी समितियों के निवेशकों को रिफंड

सहकारिता मंत्रालय की याचिका पर माननीय उच्चतम न्यायालय ने दिनांक 29.03.2023 के आदेश में सहारा समूह की 4 सहकारी समितियों (सहारा क्रेडिट कोऑपरेटिव लि., सहारायन यूनिवर्सल मल्टीपर्पज सोसाइटी लि., हमारा इंडिया क्रेडिट कोऑपरेटिव सोसाइटी लि. और स्टार्स मल्टीपर्पज कोऑपरेटिव सोसाइटी लि.) के जमाकर्ताओं के वैध बकाया संवितरण हेतु सहारा-सेबी रिफंड खाते से 5,000 करोड़ रुपये बहुराज्यीय सहकारी समितियों के केंद्रीय पंजीयक को अंतरित करने हेतु निर्देश दिए। माननीय उच्चतम न्यायालय के आदेश के अनुपालन में केंद्रीय पंजीयक द्वारा संवितरण के लिए पूर्व न्यायाधीश श्री आर. सुभाष रेड्डी एवं अधिवक्ता श्री गौरव अग्रवाल न्यायमित्र के पर्यवेक्षण और निगरानी में एक पारदर्शी डिजिटल प्रणाली (पोर्टल) को विकसित करने के लिए स्टॉकहोल्डिंग डॉक्यूमेंट्स मैनेजमेंट सर्विसेज़ लि. (SDMSL) की सेवाएं ली गई हैं। केंद्रीय पंजीयक द्वारा रिफंड प्रक्रिया के पर्यवेक्षण हेतु उपर्युक्त प्रत्येक समिति के लिए चार विशेष कार्याधिकारियों (OSDs) को भी नियुक्त किया गया है। पोर्टल के माध्यम से प्रामाणिक जमाकर्ताओं को पारदर्शी रीति से उचित पहचान एवं उनकी जमाराशियों व दावों के साक्ष्य देने पर भुगतान संबंधित बैंक खाते में किया जाएगा। केंद्रीय पंजीयक कार्यालय शीघ्र ही इन समितियों के निवेशकों को रिफंड हेतु पोर्टल के माध्यम से आवेदन करने की सूचना देने के लिए शीघ्र ही प्रेस विज्ञप्ति जारी करने वाला है।

45. राज्यों/केंद्र शासित प्रदेशों में सहकारी समितियों के पंजीयक कार्यालय के कंप्यूटरीकरण की योजना

सहकारिता मंत्रालय द्वारा सहकारी समितियों के लिए व्यापार में सुगमता बढ़ाने एवं पारदर्शी पेपर रहित विनियमन का एक डिजिटल इकोसिस्टम सभी राज्यों/संघ प्रदेशों में बनाने के लिए राज्य पंजीयक कार्यालयों के कंप्यूटरीकरण की योजना की रूप रेखा तैयार की जा रही है। इस योजना के अंतर्गत विकसित सॉफ्टवेयर, संबंधित राज्य/संघ प्रदेश के सहकारी अधिनियम पर आधारित होगा। इस योजना को बनाने के लिए मंत्रालय सभी राज्यों/संघ प्रदेशों के पंजीयको से संवाद कर रहा है और जल्द ही इसको एक केंद्र प्रायोजित योजना के रूप में प्रस्तावित किया जाएगा।

"सहयोगिताৰ জৰियতে समृद्धि"

सहयोगिता मन्त्रालयৰ গुरुत्वपूर्ण पदক্ষেपसमूह
(६ जुलाई २०२१- १४ जून २०२३)

(A) प्राथमिक समवाय समितिৰ अर्थनैतिक शक्तिशालीकरण

१। PACS अर्थात् समवाय समिति समूहक बहुमुखी कर्बा उद्देश्ये आर्हि उप-विधिर् (Adoption of Model Bye Law) ग्रहणयोग्यता ।

PACS-ब उन्नीतकरणर् बाबे Model Bye Law प्रस्तुत कर्बा हेछिल । सकलो राज्य आर्बु केन्द्रीय शासित अञ्चल समूहत राष्ट्रीय फेडाबेचन आर्बु अन्यान्य अंशीदारसकलर् सैते परामर्श ग्रहणर् पिछत सहयोगिता मन्त्रालयर् द्वाबा आर्बु ०५ जानुवारी २०२३ तारिथे प्रचार कर्बा हेछिल । इयार्बु फलत PACS/LAMPS ब उपार्जनर् उ९स वृद्धि ह'व आर्बु दुक्कजात सामग्री, मीन पालन, सञ्जय आदिर्बु दबे २५ टात कैयो अधिक नतून खणुत नतून नियुक्तिर्बु

সুযোগ সৃষ্টি হ'ব। এতিয়ালৈকে, সেইবোৰ ২৩ খন ৰাজ্য/কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ দ্বাৰা গ্ৰহণ কৰা হৈছে আৰু আন ৰাজ্যবোৰত গ্ৰহণৰ কাম চলি আছে।

২। **Computerization** জৰিয়তে PACS ক অৰ্থাৎ সমবায় সমিতি সমূহক শক্তিশালী কৰা

। একক ৰাষ্ট্ৰীয় ছফ্টৱেৰ নেটৱৰ্কৰ জৰিয়তে মুঠ ৬৩,০০০ খন কাৰ্যকৰী PACS/ LAMPS ক NABARD বেংকৰ সৈতে সংযোগ কৰা হৈছে। এতিয়ালৈকে, ২৪ খন ৰাজ্য আৰু ৪ খন কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ পৰা মুঠ ৫৮,৩৮৩ PACS ক কম্পিউটাৰ কৰণৰ প্ৰস্তাৱ প্ৰাপ্ত হৈছে। ইয়াৰ বাবে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে হাৰ্ডৱেৰ ক্ৰয়, ডিজিটাইজেচন আৰু সমৰ্থন প্ৰণালী স্থাপনৰ বাবে ৰাজ্যসমূহক মুঠ ৪৩৭.১৭ কোটি টকা মুকলি কৰিছে। NABARD ৰ দ্বাৰা ৰাষ্ট্ৰীয় সংহত ছফ্টৱেৰ (Common Software) প্ৰস্তুত কৰা হৈছে। হাৰ্ডৱেৰ ক্ৰয় আৰু System Intrigation ৰ দ্বাৰা চূড়ান্তকৰণৰ পিছত Computerization প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ হ'ব। এই পদক্ষেপৰ লগে লগেই PACS ৰ দক্ষতা আৰু স্বচ্ছতা বৃদ্ধি পাব।

৩। প্ৰতিখন পঞ্চায়ত/গাঁৱত বহুমুখী PACS দুগ্ধ/মীন পালন সমবায় সমিতি (২ লাখ নতুন সমবায় সমিতি) স্থাপন কৰা।

১৫ ফেব্ৰুৱাৰী, ২০২৩ তাৰিখে কেবিনেটে অনুমোদন জনোৱা এই আঁচনিখনত অহা ৫ বছৰত এতিয়ালৈকে সামৰি নোলোৱা পঞ্চায়ত/গাওঁসমূহত ২ লাখ নতুন বহুমুখী PACS /দুগ্ধ তথা মীন সমবায় সমিতি স্থাপনৰ লক্ষ্য গ্ৰহণ কৰিছে। ইয়াৰ অধীনত, ভাৰত চৰকাৰৰ বিভিন্ন আঁচনিসমূহ প্ৰাথমিক সমবায় সমিতিৰ পৰ্যায়ত একত্ৰিত কৰা হ'ব। এই আঁচনিৰূপায়ণৰ বাবে আন্তঃমন্ত্ৰালয় সমিতি, ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ সমন্বয় সমিতি, ৰাজ্যিক পৰ্যায়ৰ সমবায় উন্নয়ন সমিতি আৰু জিলা পৰ্যায়ৰ সমবায় উন্নয়ন সমিতি গঠন কৰা হৈছে। মন্ত্ৰালয়ে সকলো ৰাজ্যৰ সৈতে বৈঠক অনুষ্ঠিত কৰিছে। নতুন সমবায় সমিতি গঠন সম্পৰ্কীয় কাৰ্য পৰিকল্পনা NABARD, NDDDB আৰু NFDB ৰ দ্বাৰা প্ৰস্তুত কৰা হৈছে আৰু ইতিমধ্যে এই পৰিকল্পনাৰ ওপৰত কাম আৰম্ভ হৈছে।

৪। সমবায় খণ্ডত বিশ্বৰ সৰ্ববৃহৎ বিকেন্দ্ৰীকৃত শস্য সংৰক্ষণ কাৰ্যসূচী খাদ্য সুৰক্ষা নিশ্চিত কৰক

৩১ মে, ২০২৩ ইং তাৰিখে কেবিনেটে অনুমোদন জনোৱা এই আঁচনিৰ অধীনত, বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ কৃষি আন্তঃগাঁথনি যেনে:- গুদাম, Custom Hiring Centre, Processing Unit, Fair Price Shop (সুলভ মূল্যৰ দোকান) ইত্যাদি। PACS ৰ পৰ্যায়ত ভাৰত চৰকাৰৰ বিভিন্ন আঁচনিৰ একত্ৰীকৰণৰ দ্বাৰা সৃষ্টি কৰা হ'ব। এই আঁচনিতে দেশৰ খাদ্য সুৰক্ষা নিশ্চিত কৰিব, খাদ্যশস্যৰ অপচয় হ্রাস কৰিব, কৃষকসকলৰ উৎপাদিত সামগ্ৰীৰ বাবে উন্নত মূল্য হ'ব আৰু PACS ৰ পৰ্যায়ত বিভিন্ন কৃষিৰ প্ৰয়োজনীয়তা পূৰণ কৰিব। এই আঁচনিৰ ৰূপায়ণ ৰাজ্যসমূহৰ সহযোগিতাত এটা Pilot Project ৰ জৰিয়তে আৰম্ভ কৰা হৈছে, আৰু আন্তঃমন্ত্রালয় সমিতি, ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ সমন্বয় সমিতি, ৰাজ্যিক পৰ্যায়ৰ সমবায় উন্নয়ন সমিতি আৰু জিলা পৰ্যায়ৰ সমবায় উন্নয়ন সমিতিৰ দ্বাৰা সমন্বয় কৰা হ'ব।

৫। **e-Service** ৰ জৰিয়তে উন্নত প্ৰৱেশাধিকাৰৰ বাবে সাধাৰণ সেৱা কেন্দ্ৰ (CSC) হিচাপে **PACS**

PACS ৰ জৰিয়তে CSC ৰ সেৱা প্ৰদানকৰাৰ বাবে সহযোগিতা মন্ত্রালয়, ইলেক্ট্ৰনিক্স আৰু তথ্য প্ৰযুক্তি মন্ত্রালয়, NABARD আৰু CSC e-Governance Services of India Limited ৰ মাজত ০২/০২/২০২৩ তাৰিখে এক বুজা বুজি চুক্তি স্বাক্ষৰিত হৈছে, যাৰ পিছত এতিয়া CSC য়ে প্ৰদান কৰা ৩০০ ৰো অধিক e-Service ৰ কাম PACS এ প্ৰদান কৰিব। আজিলৈকে CSC হিচাপে ১৫,০০০ তকৈও অধিক PACS সাজু কৰি ৰখা হৈছে আৰু অন্যান্য PACS ৰ Onboarding ৰ কামো চলি আছে। সাজু হৈ থকা PACS বোৰক CSC-SPV আৰু NABARD দ্বাৰা প্ৰশিক্ষণ প্ৰদান কৰা হৈছে।

৬। **PACS-ৰ** দ্বাৰা নতুন কৃষক উৎপাদক সংগঠন (**FPO-Farmers Producers Company**) গঠন কৰা আৰু FPO আঁচনিৰ অধীনত, ১১০০ অতিৰিক্ত FPO ক PACS ৰ ভিতৰত সামৰি লোৱাৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰা হৈছে। সমবায় খণ্ডত ৰাষ্ট্ৰীয় সমবায় উন্নয়ন নিগম (NCDC- National Cooperative Development Council) এতিয়া PACS সমূহে FPO বোৰক সমবায় সমিতিৰ অংশ হিচাপে গ্ৰহণ কৰি সমবায় সমিতিৰ সদস্যসকলক তেওঁলোকৰ উৎপাদিত সামগ্ৰীৰ বাবে ন্যায্য আৰু লাভজনক মূল্য প্ৰাপ্ত কৰাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় বজাৰ সংযোগ প্ৰদান কৰাত সহায়ক হ'ব।

৭। LPG গেছৰ ডিষ্ট্ৰিবিউটৰ শ্বিপৰ বাবে PACS-ৰ যোগ্যতা

পেট্ৰ'লিয়াম মন্ত্ৰালয়ে PACS সমূহক LPG অৰ্থাৎ ঘৰুৱা ৰন্ধন গেছ বিতৰকৰ বাবে যোগ্য কৰি তুলিবলৈ প্ৰয়োজনীয় নিয়ম সমূহ সংশোধন কৰি আছে। যাৰ পিছত PACS সমূহেও ঘৰুৱা ৰন্ধন গেছ ৰ বিতৰকৰ অনুষ্ঠাপত্ৰ লৈ বিতৰণ কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব। এই কাৰ্যই PACS সমূহক তেওঁলোকৰ অৰ্থনৈতিক কাৰ্যকলাপ বৃদ্ধি কৰিবলৈ আৰু গ্ৰাম্য অঞ্চলত নতুন নিযুক্তিৰ সুযোগ সৃষ্টি কৰাৰ এক বিকল্প ব্যৱস্থা প্ৰদান কৰিব।

৮। PACS ৰ দ্বাৰা পৰিচালিত **Bulk Consumer** পেট্ৰ'ল পাম্পক **Retail Outlet** লৈ পৰিৱৰ্তিত কৰাৰ বাবে অনুমতি।

বৰ্তমান ভাৰ চৰকাৰৰ পেট্ৰ'লিয়াম আৰু প্ৰাকৃতিক গেছ (ONGC) মন্ত্ৰালয়ে এক বৃহৎ পৰিমাণৰ উপভোক্তা অনুষ্ঠাপত্ৰধাৰী PACS ক Retail Outlet লৈ ৰূপান্তৰ কৰিবলৈ সন্মত হৈছে। নতুন পেট্ৰ'ল পাম্প ডিলাৰশ্বিপৰ বাবে PACS অগ্ৰাধিকাৰ দিয়া হ'ব। এনে পৰিৱৰ্তিত ব্যৱস্থাই PACS সমূহৰ লাভ বৃদ্ধি কৰিব আৰু গ্ৰাম্য অঞ্চলত নতুন নিযুক্তিৰ সুযোগ সৃষ্টি কৰিব।

৯। গ্ৰাম্য পৰ্যায়ত **Generic Medicine** ৰ প্ৰৱেশাধিকাৰ ৰ বাবে জন ঔষধি কেন্দ্ৰ হিচাপে PACS ক ব্যৱহাৰ কৰিব।

মাননীয় গৃহ আৰু সহযোগিতা মন্ত্ৰীৰ অধ্যক্ষতাত আৰু মাননীয় ৰাসায়নিক সাৰ মন্ত্ৰীৰ অধ্যক্ষতাত ০৬ জুন ২০২৩ ইং তাৰিখে অনুষ্ঠিত এক বৈঠকত আগষ্ট, ২০২৩ ইং তাৰিখৰ ভিতৰত ১০০০ খন জন ঔষধি কেন্দ্ৰ আৰু ২০২৩ ইং চনৰ ডিচেম্বৰ মাহৰ ভিতৰত ২০০০ খন জন ঔষধি কেন্দ্ৰৰ স্থান নিৰ্বাচন কৰি PACS ৰ জৰিয়তে মুকলি কৰাৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰা হৈছে। এই প্ৰচেষ্টাৰ সৈতে সাধাৰণ লোকসকলৰ বাবে ক'ম সুলভ মূল্যত Generic Medicine উপলব্ধ হ'ব। গাঁও অঞ্চলত তথা খণ্ড উন্নয়ন বিভাগ আৰু সমূহৰ পৰা PACS সমূহে অতিৰিক্ত নিয়োগৰ সুবিধা লাভ কৰিব পাৰিব। ইয়াৰ বাবে আগ্ৰহী PACS সমূহক চিনাক্ত কৰিব লাগিব আৰু ৰাজ্য চৰকাৰে এই ব্যৱস্থা অনলাইন যোগে ইচ্ছুক PACS সমূহক জনাই আবেদন কৰিবলৈ উৎসাহিত কৰিব লাগিব।

১০। সাৰ বিতৰণ কেন্দ্ৰ হিচাপে PACS

মাননীয় ৰাসায়নিক মন্ত্ৰীৰ সৈতে মাননীয় গৃহ আৰু সহযোগিতা মন্ত্ৰীৰ অধ্যক্ষতাত ০৬ জুন ২০২৩ ইং তাৰিখে অনুষ্ঠিত এক বৈঠকত সাৰ আৰু কীটনাশক দৰৱৰ বাবে PACS সমূহক

কাৰ্যকৰী কৰিবলৈ খুচুৰা সাৰ বিক্ৰী কেন্দ্ৰ আৰু প্ৰধানমন্ত্ৰী কৃষাণ সমৃদ্ধি কেন্দ্ৰ (PMKSK) আৰু কেমেৰায়ুক্ত DRONE উদ্যোগী হিচাপে কাম কৰিবলৈ যোগ্য কৰাৰ সিদ্ধান্ত লোৱা হৈছে । এই কেমেৰায়ুক্ত DRONE সমূহ সম্পত্তি জৰীপৰ বাবেও ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি । এই পদক্ষেপেও PACS ৰ পৰ্যায়ত কৃষকসকলৰ বাবে সাৰৰ উপলব্ধতা তথা গুণগত মানদণ্ড নিশ্চিত কৰিব আৰু PACS ৰ যোগেদি এক নতুন ব্যৱসায়ৰ সুযোগ সৃষ্টি কৰিব লগতে নিয়োগৰো নিশ্চিতি প্ৰদান কৰিব ।

১১। PACS ৰ পৰ্যায়ত PM-KUSUM আঁচনিৰ একত্ৰীকৰণ

দেশৰ ১৩ কোটি কৃষক সদস্যৰ সৈতে পোনপটীয়া সম্পৰ্ক থকা PACS-ৰ গাঁথনি আৰু প্ৰসাৰ,পঞ্চায়ত পৰ্যায়ত বিকেন্দ্ৰীকৃত Solar Energy প্ৰকল্প স্থাপনৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি । ইয়াৰ সৈতে PACS ৰ সৈতে সংযুক্ত কৃষকসকলে কৃষি ডিজেল পাম্পৰ সলনি সৌৰ কৃষিজ লাটাৰ পাম্প স্থাপন কৰিব পাৰে আৰু তেওঁলোকৰ ভূমিৰ চৌহদত ফটোভল্টেইক মডিউল স্থাপন কৰি তেওঁলোকৰ শক্তি সুৰক্ষা নিশ্চিত কৰিব পাৰে, যাৰ ফলত আঁচনিখনৰ প্ৰসাৰ শেষলৈকে বৃদ্ধি হ'ব পাৰে । লগতে PACS আৰু ইয়াৰ সদস্য কৃষকসকলে উপাৰ্জনৰ বিকল্প উৎস লাভ কৰিব । সহযোগিতা মন্ত্ৰালয়ৰ দ্বাৰা এটা ধাৰণা কৰি টোকা প্ৰস্তুত কৰা হৈছে আৰু এই বিষয়ত MNRE লৈ প্ৰেৰণ কৰা হৈছে আৰু মাননীয় সচিব (সহযোগিতা) ৰ বৈঠকলৈ প্ৰেৰণ কৰা হৈছেএই প্ৰস্তাৱটোৰ ওপৰত নতুন আৰু নৱীকৰণ যোগ্য শক্তিৰ আলোচনা কৰিছে ।

(B) সমবায় সমিতিৰ বাবে আয়কৰ আইনত কিছু ৰেহাই

১২। সমবায় সমিতিৰ বাবে আয়কৰৰ ওপৰত থকা অতিৰিক্ত কৰ হ্ৰাস বা কৰ্তন

১ কোটি টকাৰ পৰা ১০ কোটি টকালৈ উপাৰ্জন থকা সমবায় সমিতিৰ বাবে আয়কৰ ৰ ওপৰত থকা অতিৰিক্ত কৰ কোম্পানীৰ সমান ১২% ৰ পৰা ৭% লৈ হ্ৰাস কৰা হৈছে । ই সমবায় সমিতিৰ ওপৰত আয়কৰৰ অতিৰিক্ত বোজা হ্ৰাস কৰিব আৰু সদস্যসকলৰ সুবিধাৰ বাবে কাম কৰিবলৈ সমবায় সমিতিত অধিক মূলধন উপলব্ধ হ'ব।

১৩। সমবায় সমিতিৰ ওপৰত নিম্নতম বৈকল্পিক কৰ (MAT) হ্রাস

সমবায় সমিতিৰ বাবে নিম্নতম বৈকল্পিক কৰ হাৰ ১৮.৫% ৰ পৰা ১৫% লৈ হ্রাস কৰা হৈছে । এই ব্যৱস্থাটোৰ সৈতে, এতিয়া এই ক্ষেত্ৰত সমবায় সমিতি আৰু কোম্পানীৰ মাজত এক সমতা আছে । ই সমবায় সমিতিসমূহক শক্তিশালী কৰিব আৰু সমবায় খণ্ড সম্প্ৰসাৰিত হ'ব ।

১৪। PACS আৰু PCARDBs.-ৰ দ্বাৰা নগদ জমা আৰু নগদ ঋণৰ সীমা বৃদ্ধি

PACS আৰু প্ৰাথমিক সমবায়ৰ দ্বাৰা নগদ জমা আৰু নগদ ঋণৰ সীমা

কৃষি আৰু গ্ৰামোন্নয়ন বেংকসমূহ (PCARDB) প্ৰতিজন সদস্যৰ বাবে ২০০০ টকাৰ পৰা ২ লাখ টকালৈ বৃদ্ধি কৰা হৈছে । এই ব্যৱস্থাই সমবায় সমিতি সমূহক কামকাজ কৰাত সহায় কৰিব । ইয়াৰ জৰিয়তে সমবায় সমিতি সমূহৰ ব্যৱসায় বৃদ্ধি হ'ব আৰু সমিতিৰ সদস্যসকলক লাভান্বিত কৰিব ।

১৫। নতুনকৈ গঠন হোৱা সমবায় সমিতি সমূহৰ বাবে কৰ হ্রাস

৩১ মাৰ্চ, ২০২৪ ৰ সময় ছোৱাৰ ভিতৰত উৎপাদন কাৰ্য আৰম্ভ কৰা নতুনকৈ গঠন হোৱা সমবায় সমিতিবোৰৰ ওপৰত ১৫% সম হাৰত কৰ আৰোপ কৰা হ'ব, যাৰ বিপৰীতে পৰিশোধ কৰিব লগীয়া অতিৰিক্ত কৰ হাৰ ৩০% লৈকে হ'ব । এই ব্যৱস্থাৰ সৈতে সমবায় সমিতি আৰু কোম্পানীবোৰৰ মাজত সামঞ্জস্যতা থাকিব । ই উৎপাদন খণ্ডত এক নতুন সমবায় সমিতি গঠনত উদগনি দিব ।

১৬। নগদ ধন উলিওৱাৰ উৎসত (TDS) কৰ্তন কৰা কৰ সীমা বৃদ্ধি

২০২৩-২৪ বৰ্ষৰ কেন্দ্ৰীয় বাজেটৰ জৰিয়তে কোনো কৰ কৰ্তন নকৰাকৈ সমবায় সমিতিসমূহৰ নগদ ধন উলিওৱাৰ সীমা প্ৰতি বছৰে ১ কোটি টকাৰ পৰা ৩ কোটি টকালৈ বৃদ্ধি কৰা হৈছে । এই ব্যৱস্থাই সমবায় সমিতিৰ বাবে উৎস (TDS) ত কৰ্তন কৰা কৰৰ পৰিমাণ ৰাহি কৰিব যাক তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ সদস্যসকলৰ সুবিধাৰ বাবে কাম কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব ।

১৭। আয়কৰ আইনৰ ধাৰা ২৬৯ ST ৰ অধীনত নগদ লেনদেনত কিছু ৰেহাই

সমবায় সমিতিয়ে গোটেই বছৰটোত বিতৰকৰ সৈতে হোৱা সকলো লেনদেনৰ বাবদ তেওঁলোকৰ সৈতে হোৱা চুক্তিৰ বাবদ ৰচিদ সহ নগদ ধন দুই লাখ টকাৰ লেনদেন কৰা 'চুক্তি'ক 'এটা অনুষ্ঠান' হিচাপে গণ্য কৰিছিল। ইয়াক কৰযোগ্য বুলি গণ্য কৰা হৈছিল আৰু ইয়াৰ ওপৰত আয়কৰ জৰিমনা আৰোপ কৰা হৈছিল। আয়কৰ বিভাগে এক বিজ্ঞপ্তি জাৰি কৰি এয়া স্পষ্ট কৰি দিছে যে এতিয়া সমবায় সমিতিয়ে তেওঁলোকৰ বিতৰকৰ সৈতে কৰা 'চুক্তি'ক 'এটা অনুষ্ঠান' হিচাপে গণ্য কৰা নহ'ব। এই স্পষ্টীকৰণৰ সৈতে সমবায় সমিতিয়ে তেওঁলোকৰ বিতৰকৰ সৈতে কৰা ২ লাখতকৈ অধিক নগদ ধনৰ লেনদেন পৃথকে বিবেচনা কৰা হ'ব যাতে তেওঁলোকৰ ওপৰত আয়কৰ জৰিমনা আদায় কৰা নহয়। ইয়াৰ সৈতে ৰাজ্যিক আৰু জিলা ৰ Dairy Development Board য়ে এতিয়া বেংক বন্ধৰ সময়ত তেওঁলোকৰ বিতৰকৰ পৰা নগদ ধন প্ৰাপ্ত কৰি সদস্য গাথীৰ উৎপাদকসকলক নগদ ধন পৰিশোধ কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব।

(C) সমবায় বেংকবোৰে সন্মুখীন হোৱা অসুবিধাৰ নিষ্পত্তি

১৮। নগৰীয়া সমবায় বেংকবোৰে UCB অৰ্থাৎ Urban Cooperative Bank সমূহে এতিয়া তেওঁলোকৰ ব্যৱসায় সম্প্ৰসাৰিত কৰিবলৈ নতুন শাখা খুলিবলৈ সক্ষম হ'ব।

১৯। Urban Cooperative Bank সমূহে এতিয়া বাণিজ্যিক বেংকৰ দৰে বকেয়া ঋণৰ এককালীন নিষ্পত্তি কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব।

২০। Urban Cooperative Bank বোৰক প্ৰদান কৰা অগ্ৰাধিকাৰ থণ্ডাৰ (PSL) লক্ষ্য প্ৰাপ্ত কৰাৰ বাবে অতিৰিক্ত সময় সীমা প্ৰদান কৰা হৈছে।

২১। Urban Cooperative Bank সৈতে নিয়মীয়া বাৰ্তালাপৰ বাবে ভাৰতীয় ৰিজাৰ্ভ বেংকত একোগৰাকী Nodal Officer মনোনীত কৰা হৈছে।

২২। Reserve Bank of India ই Urban Cooperative Bank সমূহক আৰু তেওঁলোকৰ গ্ৰাহকসকলক দূৱাৰ-পদক্ষেপ বেংকিং (Doorstep Banking) সেৱা প্ৰদান কৰাৰ অনুমতি দিছে।

২৩। Reserve Bank Of India ই গ্ৰাম্য আৰু নগৰ সমবায় বেংকৰ বাবে ব্যক্তিগত গৃহ ঋণৰ সীমা দুগুণতকৈও অধিক কৰিছে।

২৪। গ্রাম্য সমবায় বেঙ্কবোৰে এতিয়া বাণিজ্যিক Real Estate অৰ্থাৎ আৱাসিক খণ্ডক ঋণ দিবলৈ সক্ষম হ'ব যাৰ ফলত তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ ব্যৱসায়ত বিচিত্ৰতা আনিব পাৰিব।

২৫। সমবায় বেঙ্কবোৰক (CGTMSE) চিজিটিএমএছইৰ সদস্য ঋণ প্ৰদান প্ৰতিষ্ঠান (MLI) হিচাপে অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। ইয়াৰ সৈতে এতিয়া সদস্য সমবায় বেঙ্কবোৰে প্ৰদান কৰা ঋণৰ ওপৰত ৮৫% শতাংশলৈকে বিপদাশংকা আৱৰণৰ সুবিধা ল'বলৈ সক্ষম হ'ব। ইয়াৰ লগতে, সমবায় খণ্ডৰ উদ্যোগসমূহেও এতিয়া সমবায় বেংকৰ পৰা ৫ কোটি টকালৈকে জামানত মুক্ত ঋণ প্ৰাপ্ত কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব।

২৬। আধুনিক 'আধাৰ সক্ষম পৰিশোধ প্ৰণালী'ত সমবায় বেংকসমূহক (AePS) অনবৰ্ত্ত কৰাৰ বাবে অনুপ্তা পত্ৰৰ মাচুল লেনদেনৰ সংখ্যাৰ সৈতে সংযুক্ত কৰি ত্ৰাস কৰা হৈছে। ইয়াৰ উপৰিও, সমবায় বিত্তীয় প্ৰতিষ্ঠানসমূহেও প্ৰাক-উৎপাদন পৰ্যায়ৰ প্ৰথম তিনি মাহৰ বাবে বিনামূলীয়াকৈ সুবিধাটো প্ৰাপ্ত কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব। ইয়াৰ সৈতে, কৃষকসকলে এতিয়া তেওঁলোকৰ আঙুলিৰ ছাপৰ সৈতে তেওঁলোকৰ ঘৰত বেঙ্কিং ৰ সুবিধা প্ৰাপ্ত কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব।

(D) সমবায় চেনী মিলৰ পুনৰুজ্জীৱিত কৰণ

২৭। সমবায় খণ্ডৰ চেনী কল সমূহলৈ আয়কৰৰ পৰা বেহাই

সমবায় চেনী কলবোৰে কৃষকসকলক ন্যায্য আৰু লাভজনক মূল্য বা ৰাজ্যৰ পৰামৰ্শ দিয়া মূল্যলৈকে উচ্চ হাৰত কুঁহিয়াৰৰ মূল্য পৰিশোধ কৰাৰ ওপৰত অতিৰিক্ত আয়কৰ পৰিশোধ কৰিব নালাগিব। এই ব্যৱস্থাৰ সৈতে, সমবায় চেনী কলবোৰে এতিয়া তেওঁলোকৰ সদস্যসকলক কুঁহিয়াৰৰ অধিক মূল্য দিবলৈ সক্ষম হ'ব আৰু তেওঁলোকে এই উচ্চ ব্যয়ৰ ওপৰত আয়কৰ কৰ্তন লাভ কৰিব।

২৮। সমবায় চেনী কলৰ আয়কৰ সম্পৰ্কীয় দশক পুৰণি অমীমাংসিত সমস্যা সমূহ সমাধান কৰা

কেন্দ্ৰীয় বাজেট ২০২৩-২০২৪ বৰ্ষ-ৰ জৰিয়তে ব্যৱস্থা কৰা হৈছে যে মূল্যায়ন বৰ্ষৰ আগতে কুঁহিয়াৰ খেতিয়ক সকলক সমবায় চেনী কলৰ দ্বাৰা পৰিশোধ কৰা পৰিশোধ

২০১৬-২০১৭ বৰ্ষক ব্যয় হিচাপে দাবী কৰাৰ অনুমতি দিয়া হ'ব। ইয়াৰ দ্বাৰা, তেওঁলোকে প্ৰায় ১০,০০০ কোটি টকাৰ সকাহ লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব। এনেদৰে কেইবা দশক ধৰি স্থগিত থকা আয়কৰ সমস্যাবোৰ সমাধান কৰিব পাৰিব।

২৯। সমবায় চেনী কলবোৰ শক্তিশালী কৰাৰ বাবে NCDC ৰ জৰিয়তে ১০,০০০ কোটি টকাৰ ঋণদান আঁচনি

সহযোগিতা মন্ত্ৰালয়ে 'সমবায় চেনী কল সমূহ শক্তিশালী কৰাৰ বাবে NCDC ক সাহায্য প্ৰদান' নামৰ এক নতুন আঁচনি আৰম্ভ কৰিছে যাৰ অধীনত ভাৰত চৰকাৰে ২০২২-২০২৩ আৰু ২০২৩-২০২৪ বিত্তীয় বৰ্ষত NCDC ক ১,০০০ কোটি টকাৰ অনুদান প্ৰদান কৰিব। NCDC য়ে সমবায় চেনী কলসমূহক ১০,০০০ কোটি টকালৈকে ঋণ প্ৰদান কৰিবলৈ এই অনুদান ব্যৱহাৰ কৰিব, যাক তেওঁলোকে ইথানল প্ৰকল্প স্থাপন বা সহ-উৎপাদন প্ৰকল্প স্থাপন বা কাৰ্যকৰী মূলধন বা তিনিওটা উদ্দেশ্যৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব।

৩০। সমবায় চেনী কল আৰু কোজেন শক্তি প্ৰকল্প স্থাপনত ইথানল ক্ৰয়ত অগ্ৰাধিকাৰ Ethanol Blending Programme ৰ (ইবিপি) অধীনত Ministry of Petroleum দ্বাৰা ইথানল ক্ৰয়ৰ বাবে সমবায় চেনী কল সমূহক ব্যক্তিগত কোম্পানীৰ সমতুল্য কৰি গঢ়ি তোলা হ'ব। কুঁহিয়াৰৰ বাগাজৰ পৰা কোজেনাৰেচন পাৱাৰ প্লান্ট স্থাপনকৰাৰ পৰিকল্পনাও আছে। এই পদক্ষেপবোৰৰ সৈতে, সমবায় চেনী কলৰ ব্যৱসায় সম্প্ৰসাৰিত হ'ব আৰু ইয়াৰ ফলত লাভ বৃদ্ধি পাব।

(E) ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ত তিনিটা নতুন মাল্টি-ষ্টেট চ'চাইটি (Multi State Society)

৩১। ৰপ্তানিৰ বাবে নতুন ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ বহু-ৰাজ্যিক সমবায় সমিতি

Multi State Cooperative Societies Act-২০০২ ৰ অধীনত, সমবায় খণ্ডৰ পৰা ৰপ্তানিৰ প্ৰচাৰৰ বাবে এক ছাতা সংগঠন হিচাপে এক নতুন ৰাষ্ট্ৰীয় সমবায় ৰপ্তানি লিমিটেড স্থাপন কৰা হৈছে। District, State, National Level Federation Cooperative Society আৰু Multistate Cooperative Society সমূহক প্ৰাথমিক পৰ্যায়ৰ পৰা ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়লৈ উন্নতীকৰণ কৰা আৰু অইন সমবায় সমিতিসমূহক ইয়াৰ সদস্য হিচাপে অন্তৰ্ভুক্তি কৰা। এনে ধৰণৰ সমবায় সমিতিৰ জৰিয়তে কৃষকৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় সামগ্ৰী সমূহ ৰ ৰপ্তানি

ব্যৱস্থা অতি সহজলভ্য কৰি গঢ়ি তোলা হ'ব আৰু কৃষকসকলে তেওঁলোকৰ সামগ্ৰীৰ বাবে উচিত মূল্য লাভ কৰিব ।

৩২। প্ৰমাণিত বীজৰ বাবে নতুন **National Level Multi State Cooperative Society**

National Level Multi State Cooperative Society Act-২০০২-ৰ অধীনত, এটা ৱেণ্ড নামৰ অধীনত উন্নত খেতিৰ উৎপাদনক্ষম বীজৰ সংৰক্ষণ আৰু বিতৰণৰ বাবে এক নতুন ভাৰতীয় বীজ সহকাৰী সমিতি লিমিটেড এটা ছাটিৰ তলত এটি সংগঠন (Umbrella Organization) হিচাপে স্থাপন কৰা হৈছে । ৰাজ্য/কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ সমবায় সমিতি (প্ৰাথমিক, জিলা, ৰাজ্যিক পৰ্যায়) ইয়াৰ সদস্য হ'ব পাৰে । এনেধৰণৰ সমবায় সমিতি সমূহে কৃষকসকলৰ বাবে উন্নত মানদণ্ডৰ বীজ সমূহৰ উপলব্ধতা বৃদ্ধি কৰিব লগতে গুণগত মানদণ্ড সম্পন্ন শস্যৰ উৎপাদনশীলতা বৃদ্ধি কৰিব আৰু কৃষকসকলৰ উপাৰ্জন বৃদ্ধি কৰিব ।

৩৩। জৈৱিক কৃষিৰ বাবে নতুন ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ বহু-ৰাজ্যিক সমবায় সমিতি

National Cooperative Organic Multi State Limited আইন ২০০২-ৰ অধীনত এক Umbrella Organization অৰ্থাৎ সামূহিক সংগঠন হিচাপে বহু ৰাজ্যিক সমবায় সমিতিক গঢ়ি তোলা হৈছে যাতে তেওঁলোকে সকলোতে নজৰ দিব পাৰে ; কাৰণ সমবায় সমিতি সমূহে প্ৰমাণিত আৰু প্ৰামাণিক জৈৱিক সামগ্ৰীৰ উৎপাদন বিতৰণ আৰু বিপণনৰ বাবে কাম কৰিব । জিলা তথা ৰাজ্যিক আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ ফেডাৰেচন, Multi State Cooperative Society আৰু Farmers Producers Company সমূহকে (এফপিঅ') সামৰি ধৰি ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ সমবায় সমিতিবোৰ ইয়াৰ সদস্য হ'ব পাৰিব । ই জৈৱিক সামগ্ৰীৰ উৎপাদন বৃদ্ধি লগতে কৃষকসকলৰো লাভ বৃদ্ধি কৰিব ।

(F) সমবায় খণ্ডত শিক্ষা আৰু প্ৰশিক্ষণ

৩৪। বিশ্বৰ সৰ্ববৃহৎ সমবায় বিশ্ববিদ্যালয় স্থাপন(National Cooperative University) সমবায়ৰ বাবে **National Cooperative University** স্থাপনৰ পৰিকল্পনা কৰা হৈছে । এই বিশ্ববিদ্যালয়ৰ জৰিয়তে শিক্ষা,প্ৰশিক্ষণ,পৰামৰ্শ,গৱেষণা আৰু সমবায়ৰ সামগ্ৰিক বিকাশৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে । এই বিশ্ববিদ্যালয়খনে প্ৰশিক্ষিত জনশক্তিৰ এক বহনক্ষম উৎস হিচাপে পৰিগণিত হ'ব লগতে মান সম্পন্ন শিক্ষা প্ৰদান নিশ্চিত কৰিব আৰু বিদ্যমান কৰ্মচাৰীসকলৰ ক্ষমতা নিৰ্মাণৰ বাবে কাম কৰিব । এই বিশ্ববিদ্যালয় খনেই হ'ব প্ৰথম খন সমবায় বিশ্ববিদ্যালয় । যি অনাগত দিনত সমবায় খণ্ডটোৰ বাবে এক মাইলৰ খুঁটি হৈ ৰ'ব ।

৩৫। সমবায় শিক্ষা আৰু প্ৰশিক্ষণৰ নতুন আঁচনি

Nation Council For Cooperative Training চমুকৈ NCCT হৈছে এখন স্বায়ত্ব শাসিত অনুষ্ঠান যিয়ে সমবায় খণ্ডক আৰ্থিক ভাৱে শক্তিশালী আৰু প্ৰশিক্ষিত কৰিবলৈ বছৰযোৰা বিভিন্ন কাৰ্যপন্থা গ্ৰহণ কৰি আহিছে। এই সংস্থাটোৱে সমবায় সমিতিসমূহক এক শক্তিশালী অৰ্থনৈতিক প্ৰতিষ্ঠান হিচাপে গঢ়ি তোলা তথা সমবায় আন্দোলনৰ পৰিসৰ বহল আৰু শক্তিশালী কৰাৰ ক্ষেত্ৰত এক গুৰুত্ব পূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰি আহিছে। ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ প্ৰতিষ্ঠান VAMNICOM(Vaikunth Mehta National Institute Of Cooperative Management),NCCT আৰু JCTC ৰ তৰফৰ পৰা উন্নত মান সম্পন্ন প্ৰশিক্ষণৰ আৰু গৱেষণাৰ কাৰ্যসূচী গ্ৰহণ কৰি আহিছে। আগলুক তিনি মাহৰ বাবে বিভিন্ন কাৰ্যসূচী ৰূপায়ণৰ আঁচনি তেওঁলোকে গ্ৰহণ কৰিছে।

৩৬। NCCT ৰ জৰিয়তে প্ৰশিক্ষণ আৰু সজাগতাৰ প্ৰচাৰ

সহযোগিতা মন্ত্ৰালয়ৰ অধীনৰ এক স্বায়ত্ব শাসিত ব্যৱস্থা হৈছে ৰাষ্ট্ৰীয় সমবায় প্ৰশিক্ষণ পৰিষদ চমুকৈ NCCT য়ে সমগ্ৰ দেশৰ সমবায় সমিতিৰ কৰ্মচাৰী,সদস্য আৰু পৰিষদৰ সদস্যসকলৰ বাবে সমবায় শিক্ষা আৰু প্ৰশিক্ষণ কাৰ্যসূচী আয়োজন কৰি আহিছে। যাৰ ভিতৰত আছে ৰাজ্য চৰকাৰ আৰু কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল সমূহৰ সমবায় বিভাগৰ কৰ্মচাৰীসকল। ই সমগ্ৰ দেশত বিয়পি থকা ইয়াৰ ২০ টা প্ৰশিক্ষণ প্ৰতিষ্ঠানৰ জৰিয়তে এই কাৰ্যসূচীবোৰ পৰিচালনা কৰি আছে। যাৰ ভিতৰত VAMNICOM (Vaikunth Mehta National Cooperative Management)হৈছে এক ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ প্ৰতিষ্ঠান; ইয়াৰোপৰি ১৪ খন ৰাজ্যিক পৰ্যায় আৰু ৫ টা আঞ্চলিক পৰ্যায়ৰ প্ৰতিষ্ঠান আছে। NCCT য়ে সমগ্ৰ দেশৰ সমবায় অংশগ্ৰহণকাৰী তথা শ্ৰমিক আৰু পেছাদাৰীসকলৰ বাবে ১৭৪০ টা প্ৰশিক্ষণ কাৰ্যসূচীৰ লক্ষ্যৰ বিপৰীতে ২০২২-২০২৩ বৰ্ষত ৩২৮৭ টা প্ৰশিক্ষণ কাৰ্যসূচী অনুষ্ঠিত কৰিছে। ইয়াৰোপৰি এই সময়ছোৱাত এই পৰিষদে প্ৰায় ২,০১,৫০৭ গৰাকী অংশগ্ৰহণ কাৰীক প্ৰশিক্ষণ প্ৰদান কৰিছে। যি অনুসূচী মতে ৪৩,৫০০ গৰাকী অংশগ্ৰহণ কাৰীতকৈয়ো পাঁচ গুণ অধিক। এয়া সমবায় সমিতি সমূহৰ বাবে বাবে থলুৱা ভাষাত বৃত্তিমূলক উন্নয়ন আঁচনি (Vocational Development Plan) (বিদ্যমান DPRৰ আধাৰত) NCCT ৰ সহযোগত প্ৰস্তুত কৰা হৈছে।

(G) নতুন ৰাষ্ট্ৰীয় সহযোগিতা নীতি আৰু নতুন ৰাষ্ট্ৰীয় সমবায় তথ্য(অন্তৰ্ভুক্তি কৰণ) New National Cooperation Policy and New National Cooperative Database

৩৭। নতুন ৰাষ্ট্ৰীয় সহযোগিতা নীতি প্ৰস্তুত কৰা

প্ৰাক্তন কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী শ্ৰী সুৰেশ প্ৰভুৰ নেতৃত্বত 'সহযোগিতাৰ জৰিয়তে সমৃদ্ধি'ৰ ধাৰণাটো উপলব্ধি কৰিবলৈ এক নতুন সহযোগিতা নীতি প্ৰস্তুত কৰাৰ বাবে বিভিন্ন ৰাজ্য আৰু সমগ্ৰ দেশৰ বিশেষজ্ঞ আৰু অংশীদাৰ সকলক লৈ ৪৯ জন সদস্যৰে গঠিত এখন বহুমুখী আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ সমিতি গঠন কৰা হৈছে। এতিয়ালৈকে, বিশেষজ্ঞ সমিতিৰ ৯ খন বৈঠক অনুষ্ঠিত হৈছে আৰু এই সম্বন্ধে অংশীদাৰসকলৰ সৈতে কৰা বিতং আলোচনাৰ অন্তত নতুন ৰাষ্ট্ৰীয় সহযোগিতা নীতি অনতি পলমে প্ৰস্তুত হৈ উঠিব বুলি আশা কৰা হৈছে।

৩৮। নতুন ৰাষ্ট্ৰীয় সমবায়ৰ তথ্য অন্তৰ্ভুক্তিকৰণ (National Cooperative Database)

ৰাজ্য চৰকাৰৰ সহায়ত সহযোগিতা মন্ত্ৰালয়ে পৰ্যায়ক্রমে এক বিস্তৃত তথ্য প্ৰামাণিক আৰু উন্নীত National Cooperative Database বিকশিত কৰাৰ কাম কৰি আছে। প্ৰথম পৰ্যায়ৰ ২৮ ফেব্ৰুৱাৰী ২০২৩ ইং তাৰিখে PACS (সমবায় সমিতি সমূহ) দুফল আৰু মীন পালনৰ প্ৰায় ২.৬৪ লাখ সমিতিৰ তথ্য অন্তৰ্ভুক্তি কৰা হৈছে। দ্বিতীয় পৰ্যায়ত ৰাষ্ট্ৰীয় সমবায় সমিতি(National Cooperative Society) আৰু Federation Cooperative Society সমূহৰ তথ্য সুকলমে অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। তৃতীয় পৰ্যায়ত অন্যান্য সকলো খণ্ডৰ প্ৰায় ৫.৮ লাখ সমবায় সমিতিৰ সকলো তথ্য অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে আৰু ২০২৩ জুন মাহৰ ভিতৰত সম্পূৰ্ণ কৰাৰ লক্ষ্য ৰখা হৈছে। (ইতিমধ্যে এই কাম সম্পূৰ্ণ হৈ উঠিছে)।

(H) GeM PORTAL ত সমবায় সমিতিসমূহক 'ক্ৰেতা' হিচাপে অন্তৰ্ভুক্ত কৰা

৩৯। কেন্দ্ৰীয় কেবিনেটে সমবায় সমিতিসমূহক ১ জুন ২০২২ ৰ ভিতৰত Government e-Marketplace ত অন্তৰ্ভুক্তি হ'বলৈ অনুমোদন জনাইছে। ইয়াৰ জৰিয়তে ৬০ লাখৰ অধিক ক্ৰেতা আৰু বিক্ৰেতা সমগ্ৰ একেখন মঞ্চতে উপলব্ধ হ'ব যাৰ জৰিয়তে ৫৫০ খন সমবায় সমিতি Gem-Portal ৰ জৰিয়তে উপলব্ধ হ'ব আৰু এই কাৰ্যৰ জৰিয়তে দেশৰ অইন সমবায় সমিতি সমূহকো Gem-Portal ৰ জৰিয়তে বিক্ৰেতা হিচাপে তেওঁলোকৰ নাম সমূহ পঞ্জীয়ন কৰিবলৈ অনুপ্ৰাণিত কৰা হৈছে।

(I) ৰাষ্ট্ৰীয় সমবায় উন্নয়ন নিগমৰ সম্প্ৰসাৰণ (NCDC-National Cooperative Development Corporation)

৪০। আত্মসহায়ক বা স্ব-সহায়ক গোটসমূহৰ বাবে স্ব-শক্তিক সহযোগিতাৰ দৰে বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত NCDC য়ে সমবায় সমিতিৰ বাবে নতুনকৈ দীৰ্ঘম্যাদী আঁচনিত অগ্ৰভুক্তিৰ বাবে ব্যৱস্থা আৰম্ভ কৰিছে। কৃষক সকলৰ বাবে দীৰ্ঘম্যাদী কৃষি ঋণ কৃষক সমবায়, দুগ্ৰজাত সামগ্ৰীৰ বাবে দুগ্ৰজাত সমবায় আৰু মহিলা সমবায় প্ৰতিষ্ঠান আদিৰ বাবে 'নন্দিনী সাহায্য' আদি বিভিন্ন প্ৰকল্পৰ আৰম্ভনি কৰিছে। ২০২২-২০২৩ ৰ বিত্তীয় বৰ্ষত NCDC য়ে ১০,০২৫ কোটি টকাৰ (অস্থায়ী) বিত্তীয় সাহায্য বিতৰণ কৰিছিল যি ২০২০-২০২১ বৰ্ষত ৪১,০২৫ কোটি টকা বিতৰণতকৈ প্ৰায় ২০% অধিক আছিল। সমবায় খণ্ডলৈ অতি প্ৰয়োজনীয় পুঁজিৰ প্ৰবাহ বৃদ্ধি কৰাৰ বাবে NCDC য়ে ইয়াৰ দক্ষতা আৰু ভৌগোলিক বিস্তাৰ বৃদ্ধি কৰি পৰৱৰ্তী পাঁচ বছৰত ঋণ বিতৰণ প্ৰতি বছৰে প্ৰায় ৩ লাখ কোটি টকালৈ বৃদ্ধি কৰাৰ পৰিকল্পনা কৰিছে। ভাৰত বৰ্ষৰ সকলো ৰাজ্য আৰু ৰাজ্যিক সমবায় সমিতিয়ে NCDC ৰ পৰা ঋণৰ আঁচনি লাভ কৰিব পাৰে।

(J) কেন্দ্ৰীয় পঞ্জীয়কৰ কাৰ্যালয় শক্তিশালী কৰা

৪১। কেন্দ্ৰীয় পঞ্জীয়কৰ কাৰ্যালয়ৰ কম্পিউটাৰাইজেচন(Computerization of Central Registrar's Office)

কেন্দ্ৰীয় পঞ্জীয়কৰ কাৰ্যালয় Multi State Cooperative Societies Act-২০০২ ৰ অধীনত পৰিচালনা কৰাৰ বাবে দায়বদ্ধ। বহু-ৰাজ্যিক সমবায় সমিতিৰ বাবে ডিজিটেল পৰিস্থিতিতত্ত্ব সৃষ্টি কৰিবলৈ কেন্দ্ৰীয় পঞ্জীয়কৰ কাৰ্যালয়ক Internet আৰু Computer ৰ এটি সংহত ছফ্টৱেৰৰ জৰিয়তে সংলগ্ন কৰা হৈছে। এই ছফ্টৱেৰটোৱে কেন্দ্ৰীয় পঞ্জীয়কৰ কাৰ্যালয়ত Internet ৰ সংযোগৰ কামৰ প্ৰবাহৰ জৰিয়তে এক সময়সীমাৰ ভিতৰত আবেদন আৰু সেৱা সমূহ সম্পন্ন কৰাত সহায় কৰিব। ইয়াত OTP (One Time Password) আধাৰিত ব্যৱহাৰকাৰী পঞ্জীয়ন, Multi State Cooperative Act-২০০২ আৰু নিয়মাৱলী অনুসৰণৰ বাবে প্ৰমাণীকৰণৰ পৰীক্ষা, Video Conference ৰ জৰিয়তে আবেদন সমূহৰ শুনানি, পঞ্জীয়ন প্ৰমাণপত্ৰ প্ৰদান কৰা আৰু অন্যান্য যোগাযোগৰ ব্যৱস্থা সমূহ সংলগ্ন থাকিব। এই Computerization প্ৰকল্পটোৱে নতুন Multi State Cooperative Society সমূহক

পঞ্জীয়ন কৰাত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিব আৰু ইয়াৰ জৰিয়তে সমবায় সমিতি সমূহৰ ব্যৱসায় সমূহক ৰাষ্ট্ৰীয় প্ৰেক্ষাপটত সহজকৰি তুলিব।

৪২। মাল্টি-ষ্টেট কো-অপাৰেটিভ চ'চাইটিজ (সংশোধনী) বিধেয়ক(The Multi State Cooperative Cooperative Societies Act-2002 ; Amended)

The Multi State Cooperative Cooperative Societies Act-2002 ; Amended) ৰ মূল লক্ষ্য হৈছে সংবিধানৰ ৯৭-ৰ ব্যৱস্থাসমূহ অন্তৰ্ভুক্ত কৰি Multi State Cooperative Societies Act-২০০২ ক সংশোধন কৰি সমবায় সমিতি সমূহক অধিক শক্তিশালী শক্তিশালী কৰা আৰু ইয়াৰ স্বচ্ছতা বৃদ্ধি কৰাৰ লগতে দায়বদ্ধতা বৃদ্ধি কৰা, নিৰ্বাচন প্ৰক্ৰিয়া উন্নত কৰা ইত্যাদি। এই বিধেয়কখন ২০২২ চনৰ ৭ ডিচেম্বৰত লোকসভাত উত্থাপন কৰা হৈছিল আৰু ২০ ডিচেম্বৰ, ২০২২ তাৰিখে দুয়োখন সদনৰ যুটীয়া সংসদীয় সমিতিত প্ৰেৰণ কৰা হৈছিল। যুটীয়া সমিতিয়ে জনোৱা অনুসৰি বিধেয়কখন বিবেচনা আৰু গৃহীত কৰাৰ জাননী ২২-০০-২০২৩ ইং তাৰিখে লোকসভাত উত্থাপন কৰা হৈছে আৰু এই বিধেয়কখন সংসদৰ আগত অধিবেশনত বিবেচনা আৰু অনুমোদনৰ বাবে গৃহীত কৰিব লাগিব।

(K) অন্যান্য পদক্ষেপসমূহ

৪৩। কৃষি আৰু গ্ৰামোন্নয়ন বেংকৰ কম্পিউটাৰকৰণ (ARDBs)

দীৰ্ঘম্যাদী সমবায় ঋণ গাঁথনি উন্নত আৰু শক্তিশালী কৰিবলৈ সমবায় মন্ত্ৰালয়ে সহযোগিতাৰে কৃষি আৰু গ্ৰামোন্নয়ন বেংক সমূহক (Agricultural And Rural Development Bank) কম্পিউটাৰাইজেচন ৰ প্ৰকল্প ৰ ভিতৰত অন্তৰ্ভুক্ত কৰাৰ আঁচনি গ্ৰহণ কৰিছে। ইয়াৰ জৰিয়তে কম্পিউটাৰ হাৰ্ডৱেৰ ক্ৰয়,সামগ্ৰিক উদ্যোগ সম্পদ পৰিকল্পনা (ERP অৰ্থাৎ Enterprise Resource Planning) ৰ সমাধান কৰা ডিজিটাইজেচন কৰা লগতে প্ৰশিক্ষণ আৰু সহযোগিতা প্ৰদান কৰা,আৰু কম্পিউটাৰৰ ছফ্টৱেৰ চিষ্টেমক ৰক্ষণাবেক্ষণ দিয়া ইত্যাদি। এই আঁচনিত হ'বলগীয়া ব্যয়ৰ ২৫% শতাংশ ARDB য়ে বহন কৰিব আৰু বাকী ৭৫% শতাংশ কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰে বহন কৰিব। কম্পিউটাৰকৰণে ARDB সমূহক বিভিন্ন লাভালাভ প্ৰদান কৰিব লগতে যেনে বৰ্দ্ধিত দক্ষতা, দ্ৰুত ঋণ বিতৰণ, লেনদেনৰ ব্যয় হ্রাস, আৰু বৰ্দ্ধিত স্বচ্ছতা আৰু পৰিশোধৰ নিম্ন ভাৰসাম্যহীনতা ইত্যাদিয়ো প্ৰদান কৰিব।

৪৫। চাহাৰা গ্ৰুপ অফ চ'চাইটিৰ বিনিয়োগকাৰীসকলক ধন ঘূৰাই দিয়া

সহযোগিতা মন্ত্ৰালয়ৰ আৱেদনৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি মাননীয় উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ২৯-০৩-২০২৩ তাৰিখৰ আদেশ অনুসৰি চাহাৰা গোটৰ ৪ খন সমবায় সমিতিৰ (Sahara Credit Cooperative Limited ৰ জমাকৰ্তা সকলৰ বৈধ প্ৰাপ্য বিতৰণৰ বাবে চাহাৰা-ছেবি ৰিফাণ্ড একাউন্টৰ পৰা ৫০০০ কোটি টকা Multistate Cooperative Society ৰ কেন্দ্ৰীয়

পঞ্জীয়কৰ কাৰ্যালয়লৈ স্থানান্তৰ কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিছিল । Hamara India Credit Cooperative Society Ltd. আৰু Stars Multipurpose Cooperative Societies Limited ক Stockholding Document Management Services Limited (SDMSL) ক মাননীয় উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ আদেশ অনুসৰি কেন্দ্ৰীয় পঞ্জীয়কে বিতৰণ কৰাৰ বাবে ন্যায়াধীশ শ্ৰী আৰ. সুভাষ ৰেড্ডী (অৱসৰপ্ৰাপ্ত) আৰু অধিবক্তা শ্ৰী গোবৰ্ণ আগৰৱালৰ তত্বাৱধানত এক স্বচ্ছ ডিজিটেল প্ৰণালী (পৰ্টেল) বিকশিত কৰিবলৈ নিযুক্ত কৰা হৈছে । ৰিফাও প্ৰক্ৰিয়াৰ তত্বাৱধানৰ বাবে ওপৰোক্ত প্ৰতিখন সমিতিৰ বাবে কেন্দ্ৰীয় পঞ্জীয়কে বিশেষ কৰ্তব্যৰ চাৰিজন বিষয়াক (OSD-Officers On Special Duty) হিচাপে নিযুক্তি দিছে । এই পৰ্টেলৰ জৰিয়তে ইয়াৰ সঠিক চিনাক্ত কৰণ আৰু তেওঁলোকৰ জমা আৰু দাবীৰ প্ৰমাণ দাখিল কৰাৰ পিছত স্বচ্ছ ভাৱে সৎ জমাকৰ্তা সকলৰ সংশ্লিষ্ট বেঞ্চ একাউন্টলৈ পৰিশোধ কৰা হ'ব । কেন্দ্ৰীয় পঞ্জীয়কৰ কাৰ্যালয়ে শীঘ্ৰেই এই সমিতি সমূহৰ বিনিয়োগকাৰী সকলক পৰ্টেলৰ জৰিয়তে ধন ঘূৰাই দিয়াৰ বাবে আবেদন কৰিবলৈ আৰু এই বিষয়ে অৱগত কৰিবলৈ এখন প্ৰেছ বিজ্ঞপ্তি জাৰি কৰাৰ কথা সদৰি কৰে ।

৪৫। ৰাজ্য/কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলত সমবায় সমিতিৰ পঞ্জীয়কৰ কাৰ্যালয়ক

কম্পিউটাৰকৰণৰ আঁচনি (Scheme For Computerization of Office of Registrar of Cooperative Societies in Union Territories)

সমবায় সমিতি সমূহৰ বাবে ব্যৱসায় কৰাৰ সহজতা বৃদ্ধি কৰিবলৈ আৰু সকলো ৰাজ্য/কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলত স্বচ্ছ কাগজবিহীন নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে এক ডিজিটেল পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰিবলৈ সহযোগিতা মন্ত্ৰালয়ে ৰাজ্যিক পঞ্জীয়ক কাৰ্যালয়সমূহৰ কম্পিউটাৰকৰণৰ বাবে এক আঁচনি প্ৰস্তুত কৰি আছে । এই আঁচনিৰ অধীনত বিকশিত ছফ্টৱেৰটো সংশ্লিষ্ট ৰাজ্য/কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ সমবায় আইনৰ ভিত্তিত আধাৰিত হ'ব । মন্ত্ৰালয়ে এই আঁচনিখন প্ৰস্তুত কৰিবলৈ সকলো ৰাজ্য তথা কেন্দ্ৰীয় শাসিত ৰাজ্যৰ পঞ্জীয়কৰ সৈতে আলোচনা কৰি আছে আৰু শীঘ্ৰেই ইয়াক কেন্দ্ৰীয় পৃষ্ঠপোষকতাৰ আঁচনি হিচাপে প্ৰস্তাৱ কৰি গঢ়ি তুলিব ।

Checked & Verified by-

Alakesh Chakraborty(+91-70029-02532)
Junior Inspector/Auditor Of
Assistant Registrar of Cooperative Societies
Golaghat-785624,Assam